

TEFSİR'İN TEMEL İLKELERİ ÇERÇEVESİNDE KUR'ÂN-I KERİM'DE "EHL-İ BEYT"*

«أَمْ أَرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا»

Ey Ehl-i beyt! Allah, ancak pislği sizden uzak tutmak
ve sizi tertemiz yapmak istiyor!...» (Ahzab, 33/33)

M. Zeki DUMAN**

AHL AL-BAYT IN THE QUR'AN WITHIN THE CONTEXT OF MAIN PRINCIPLES OF TAFSEER

In this article, the roots of term "Ahl al-Bayt" have been discussed just from the Qur'anic point of view. In order to follow a scientific way and also our approaches not to be taken as an ordinary comment the terms of tafseer and ta'weel have been explained first. Then, main principles of tafseer, i.e., the notion of tafseer –that is our scientific method- have been cleared out under eight titles using some Qur'anic examples. And then, three Qur'anic verses where Ahl al-Bayt is mentioned and one related verse have been analyzed literally and semantically following the tafseer consciousness. 32 works of tafseer and ta'weel that have been created since the beginning up to now were mentioned in a logical order. And then a conclusion has been made in the light of these sources. It has been cleared out that the discourse of "Allah's wish is but to remove uncleanness far from you, O Ahl al-Bayt, and cleanse you with a thorough cleansing" does not have anything to do with the term "Ahl al-Bayt" taken as a kind of cult in terms of literal and historical contexts.

I- GİRİŞ

1. TEFSİR, TEVİL VE TEFSİRDE TEMEL İLKELER

1.1. Tefsir, lügatte açmak, açığa çıkarmak, açıklamak, şerh etmek ve yorumlamak gibi manalara gelir.¹ İstılâhî manada tefsir, Kur'ân'ın lafzını, dilbilimi yönünden şerh/tahlil edip murat edilen manayı izah etmektir. Metinde murat edilen mana ya lügavî ya şer'î ya da örfî olabilir; lügavî mana ise ya hakikî ya mecazî ya da

* Bu makale, daha önce EÜİF Dergisi, yıl: 2001, sayı: 11'de yayımlanan "Kur'ân-ı Kerim'de Ehl-i beyt Kavramı" adlı makalemizden farklı bir bakış açısıyla ve yeniden kaleme alınmıştır.

** Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. zduman@erciyes.edu.tr

¹ Tefsir kavramı Kur'ân'da, kelimenin lügat manası itibariyle açıklamak ve kast edilen manayı ortaya koymak anlamında sâdece bir âyette ve tek bir defa geçmektedir: "İnkâr edenler, sana hiçbir temsil getirmezler ki, biz de hemen ardından sana gerçeği ve en güzel açıklamayı (tefsir) getirmiş olmayalım." (Furkan, 25/33)

temsîlidir.²

1.2. Tevil³, mutlaka tam ve kusursuz bir tefsir faaliyetinden sonra gelen ve devam eden anlama sürecidir; uygulanan eksiksiz ve hatasız bir tefsirden sonra ortaya çıkan lafızdaki mananın, âyette murad edilen mana olmadığı aklî ya da naklî karinelerle açıkça belli ise, lafızdan elde edilen manayı -usûl bilgilerine uygun, güçlü ve sağlıklı karinelerle desteklemek şartıyla- lafızdan muhtemel olan manalardan en uygununa döndürmektir.

Tefsir ve tevil, âyette murat edilen manayı anlamak içindir; aralarındaki en önemli fark, İmam Mâtürîdî'nin de belirttiği gibi, tefsirde kesinlik, yani "Bu lafızdan murad budur" şeklinde Allah'ı şahit kılma durumunun olması; tevil ise, zann-ı gâlib ile o metinden elde edilen en uygun mana ya da sonuç olmasıdır.⁴

Önemle belirtmeliyiz ki, tefsir ve tevil süreci ancak, "hak"⁵ yani kendi özgün gerçekliğine uygun bir Kur'ân tasavvuru oluşturabilecek tefsir şuuru/nyonuna sâhip olmakla mümkündür. Biz bu şuuru, "Tefsir'de Temel İlkeler" adı altında şöyle tespit etmiş bulunuyoruz:

1.3. TEFSİR'DE TEMEL İLKELER

1. Tam bir Kur'ân tasavvuru geliştirip, sâdece ona inanmadan, Kur'ân'ı amacına uygun olarak anlamak ve çağlar ötesine taşımak bizce mümkün gözükmemektedir; çünkü Kur'ân'a dayalı, sağlıklı, her bakımdan etkili ve geçerli dinî, ahlâkî, siyasî ve sosyal tasavvurlar, ancak aslî hüviyetini korumakta olan sağlıklı bir Kur'ân tasavvuru ile gerçekleştirilebilir.

Kanaatimizce, bugün İslâm dünyasında, farklı İslâmlardan söz ediliyor olmasının, Kur'ân-ı Kerim'de yer almamasına rağmen, 'Kur'ân' diye bir kısım âhâd haberlere dayalı hükümlerin yürürlükte bulunmasının ve Müslümanlar arasında İslâmî bir inanç, düşünce birliğinin dolayısıyla ideâl bir hedefin bulunmamasının en önemli nedeni, aslî hüviyetini koruyan ve bütün Müslümanlarca benimsenen bir Kur'ân tasavvurunun inşa edilememiş olmasıdır. Söylemek istediğimiz şudur: Konumu icabı her müfessirin, Allah Teâlâ'nın "Biz onu hak (aslî hüviyeti) ile indirdik o da hakk olarak (aslî hüviyetini koruyarak) inmiştir"⁶ dediği Kur'ân-ı Kerim'in, indirildiği andan itibaren kıyamete dek, Allah'ın muhafazası altında olup⁷ özgün varlığını koruyan;⁸ dolayısıyla değiştirme, bozma, metnine ilâve ve eksiltme yapma gibi tahrifata⁹ karşı korunmuş;¹⁰ lafzı ve manasıyla birlikte orijinalitesini muhafaza etmekte olan bir Kelâmullah'a inanması şarttır. Efrâdını câmi ayyârını

² Bkz. Kâfiyecî, *Kitabu't-Teysir fi Kavâ'idî İlmî't-Tefsir*, s. 4, 5.

³ 'Te'vil' kavramı Kur'ân'da, lügat manaları itibarıyla on beş âyette, toplam on yedi defa açıkça ve bir defa da kapalı olarak şu manalarda kullanılmıştır: 1. İhbarî olsun, inşaî olsun, bir söz ile söylenenin kendisi/muhkem âyetlerde kast edilen mana, 2. *Müteşâbihât*'in ideolojik bir önyargıya dayalı kasıtlı yorumu, 3. *Müteşâbihât*'taki hakikatler ve/veya onların gerçek mahiyetleri (İlk üç madde için bkz. Âl-i İmran, 3/7), 4. Bir işin, olayın ya da durumun akıbeti, varacağı ya da varması arzu edilen sonucu (Bkz. Nisa, 4/54; İsrâ, 17/35), 5. Yaşanmış ya da yaşanmakta olan bir olayın içyüzü, hikmeti (Kehf, 18/78; Yusuf, 12/82), 6. Sakındırılan azabın vukuu, haberin gerçekleşmesi (A'raf, 7/52-53, Yunus, 10/39), 7. Rüyada görülen şey ne ise, o görülene muvafık yorum (Yusuf, 12/6, 21, 35, 37,44, 45,100, 101).

⁴ Bkz. Mâtürîdî, Ebu Muhammed b. Muhammed, *Tevîlâtü'l-Kur'ân*, Râşid Efendi Kütüphanesi (Kayseri), No: 47, vr 1b.

⁵ "Biz onu hak (aslî hüviyeti) ile indirdik o da hakk olarak (aslî hüviyetini koruyarak) inmiştir." (İsrâ, 17/105)

⁶ İsrâ, 17/105.

⁷ Hicr, 15/9.

⁸ Fussilet, 41/42.

⁹ Krş. Vaki'a, 56/77-80.

¹⁰ Krş. Hac, 22/52.

mâni bir târif ile ifade etmek gerekirse, her müfessirin; Allah tarafından,¹¹ Cebrail vasıtasıyla,¹² Levh-i Mahfuz'dan nakledilerek,¹³ yaklaşık yirmi üç yılda, Hz.Muhammed'in kalbine,¹⁴ pasajlar hâlinde,¹⁵ Arap dili ile¹⁶ lafız, mana ve beyân¹⁷ olarak indirilmiş,¹⁸ Hz.Peygamber'in vefatından hemen sonra cem edilen İmam Mushafta yer almış, kuşaktan kuşağa tevatür yoluyla nakledilmiş ve namazlarda okunabilen mu'ciz bir Kur'an bilincine sahip olması şarttır. Müslümanlar arasından üzerinde ittifak edilen Kur'an bu olmasına rağmen, bu şartlardan hemen hiçbirisini havî olmadığı halde, "Bu âyetin hükmü mensuhtur." "Bu âyetin metni nesh edilmiştir, ama hükmü bâkidir." veya "Bu âyet müteşâbihtir..." denilerek Kur'an gerçeğine aykırı düşüncelerin veya Kur'an dışı Kuranların yürürlükte bulunuyor olması, inaçta ve amelde müttfekun aleyh vasfına sahip bir Kur'an tasavvurunu mümkün kılmayan etkenlerdendir. Sözelimi, Ehl-i sünnet açısından sünnet olarak değerlendirilmesi gereken recm¹⁹ ve radâ'²⁰ konularının metni mensuh âyete(!) dayandırılması hususıyla, Şîa açısından Ehl-i beyt'in temizliğine ve imamların masumiyetine delil(!) gösterilen ve makalemizin konusu olan âyet buna misal verilebilir.²¹

2. Kur'an-ı Kerim, indiriliş yöntemi, okunuş biçimi ve yönlendirici etkisiyle, tarihî ve kültürel geçmişi olan ve tanıtıcı vasfı cehalet olarak bilinen çok tanrılı müşrik bir toplumdan, Tek Allah'a inanan ve bu inanca uygun bir ahlâkî, hukukî, siyasî ve sosyal düşünce ve yaşayış tarzı geliştirerek her yönden değişmiş gerçek mümin kimlik ve kişiliğine sahip fertlerden oluşmuş düzeyli bir toplumu, İslâm Toplumunu yaratmış fonksiyonel bir kitaptır. Hem de bütün baskılara, engellemele-re, toplumdan dışlayıcı tavra ve çeşit çeşit işkencelere rağmen, Âlemlerin Rabbi yüce Allah tarafından çağlar ötesine örnek gösterilen; aşırılıkları olmayan, adâlet vasfına sâhip, en medenî²² ve en hayırlı²³ bir toplum vücuda getiren bir kitap... Ona,

¹¹ Nisa, 4/166; Kıyâme, 75/18.

¹² Bkz. Bakara, 2/97, 98; Nisa, 4/166; Nahl, 16/102; Şu'arâ, 26/192, 193; Kadr, 97/4.

¹³ Büruc, 85/21, 22.

¹⁴ Şuara, 26/192-195.

¹⁵ İsrâ, 17/106.

¹⁶ Şuara, 26/195.

¹⁷ 'Beyan'dan kastımız, "Acelenden dolayı 'Kur'an-ı' (Taha, 20/114) okumak için dilini oynatma! Hiç şüphelen olmasın ki, onu 'senin kalbin'de (Şu'ara, 26/194) cem etmek ve okumak/okutturmak' (A'la, 87/6) Bize aittir; Biz onu okuduğumuzda sen onun okunuşunu takip et/dinle! Sonra onu sana beyan etmek de Bizim işimizdir." (Kıyame, 75/16-19) ayetindeki 'beyan'dır. Burada iki mana kast edilmiş olabilir: Birincisi, her bir pasajın inzali/vahyi esnasında Cebrail, Levh-i Mahfuzda Arap Dili ile soyut halde bulunan ayetleri, Allah'ın izni ve iradesi ile alıp okuyarak Hz.Peygamber'in kalbine lafız ve mana olarak ilka ederken, müfred ya da terkip halindeki kelimeler ve kavramlar; kast edilen hakiki ya da mecazi manalar; teşbih, temsil ve deyimler... varsa, uygulamaya yönelik izahlarıyla birlikte anlaşılması gereken mana halinde peygambere idrak ettirilmiş/kavratılmış olabilir. Tıpkı Allah'ın, "ve alleme ademe'l-esma'e külleha" (Bakara, 2/31) ayetinde Adem'e bütün isimleri, müsemmalarıyla birlikte öğrettiği gibi... İkincisi, bilahare nazil olacak müfessir/mübeyyin ayetlerle veya Cebrail vasıtasıyla bir kısım ayetlerin izahı Peygamber'e öğretilmiş de olabilir. Rasûlullah'ın (sav); "Bana Kur'an ve bir de beraberinde onun misli verildi", hadisinin de birinci görüşü desteklediği kanaatindeyiz.

¹⁸ Bkz. Kıyâme, 75/16-19.

¹⁹ الشيخ والشيخة إذا زنيا فارجموا نكالا من الله "Yaşlı kadın ve yaşlı erkek zina ederlerse, Allah'tan caydırıcı bir ceza olarak onları recm edin!" (Ebû Davud, Hudûd, 16; İbn Mâce, Hudûd, 9)

²⁰ Meselâ; Hz.Aişe demiştir ki: "Kur'an'dan indirilenler içerisinde (evlenmeyi) haram kılan bilinen on emme (hükmü) var idi. Sonra bu, bilinen beş defa emme (hükmü) ile nesh olundu. Rasûlullah (sav) vefat ettiğinde onlar hâlâ Kur'an'dan okunanlar arasında bulunuyordu." (Müslim, Rada', 24, 25; Bkz. Suyûtî, İtkan, II/22)

²¹ Bu konuda daha fazla örnek için bkz. Suyûtî, İtkan, II/20 vd.; Zerkeşî, Burhan, II/30 vd..

²² Bkz. Bakara, 2/143.

²³ Âl-i İmran, 3/110.

bugün tedavülde olan Tevrat ve İncillere olduğu gibi tamamen nesnel bir yaklaşım ve bakış, aslâ gerçekçi bir yaklaşım olamaz.

3. Kur'an, on üç yılı Mekke'de, on yılı da Medine'de olmak üzere, iki ayrı zeminde ve iki farklı inanç ve hayat tarzını yaşamakta olan muhatapların, güncel ve en öncelikli ihtiyaçlarına cevap olmak üzere pasajlar²⁴ hâlinde indirilmiştir. O nedenle her pasaj okunurken, inzal edildiği zaman, zemin; dolayısıyla sosyal ve kültürel bağlamı göz ardı edilmemelidir. Bu konuda, bilhassa rivâyetlerin yönlendirici etkisine kapılmamak için dikkatli olmak şarttır.²⁵

²⁴ Pasaj'dan kastımız şudur: "Biz, Kur'an'ı, insanlara dura dura okuyasın diye, okuma parçalarına ayırdık ve bölüm bölüm indirdik." (İsra, 17/106) ayetindeki "faraknâhu kurânen" cümlesi, Hz.Peygambere bir celsede indirilen âyet ve âyetler topluluğunu ifade etmektedir. Mesela Rasûlullah'a gelen ilk vahiyde Alak sûresinin ilk beş âyeti birinci bölüm olarak, daha sonra da geri kalan (6-19) on iki âyeti, ikinci bölüm olarak toplam iki pasaj halinde indirilmiştir. 29 âyetten müteşekkil olan Fetih sûresi de bir celsede indirilen Kur'an'dan bir bölümdür... Biz, hem bu realiteyi hem de sûre kelimesinin Kur'an'da kullanıldığı anlamı göz önünde bulundurarak, Rasûlullah'a inzal edilen her bölüme – sûre değil – pasaj adını vermeyi uygun gördük; çünkü Kur'an'da sûre kelimesi, on âyette toplam on bir defa geçmekte ve hepsinde de bir konuya hasredilmiş bölüm anlamında kullanılmaktadır. Mesela Nur sûresinin 1-34. âyetlerinden oluşan ilk bölümü/pasajı şu ifade ile başlar: "Bu, indirdiğimiz ve farz kıldığımız bir sûredir..." (Nur, 24/1) Yine, "Bazı müminler derler ki: 'Keşke bir sûre indirilse de...' Evet, içinde savaşın zikredildiği, mana ve maksadı apaçık bir sûre indirilince de kalplerinde hastalık bulunanların, ölüm hali kaplamış bir kişinin baktığı gibi sana dehşet içerisinde baktıklarını görürsün" (Muhammed, 48/20); "Münafıklar, kalplerindeki haber verecek bir sûrenin indirilmesinden korkmaktadırlar..." (Tevbe, 9/64), "Allah'a iman edin ve Elçisiyle birlikte cihada çıkın! diye bir sûre indirildiği zaman, içlerinden varlıklı kişiler senden izin istedi ve 'Bırak da, biz oturanlarla birlikte olalım!' dediler" (Tevbe, 9/86); "Her bir sûre indirildiğinde içlerinden biri: 'Bu, içinizden hanginizin imanını artırdı ki?!' der... Oysaki o, iman edenlerin imanlarını artırmış ve onları sevindirmiştir." (Tevbe, 9/124); "Her bir sûre indirildiğinde, 'Sizi bir gören oldu mu?' diye birbirlerine bakar; sonra da arkalarını dönüp giderler..." (Tevbe, 9/127) ayetlerinde de aynı durum söz konusudur. Görülüyor ki, bu âyetlerde de sûre kelimeleri hep, bir mana, maksat ya da hükme hasredilmiş bölüm/pasaj anlamında kullanılmıştır... Özellikle: "... Haydi, onun benzeri bir süreyi de siz vücuda getirin!..." (Bakara, 2/23) veya "Haydi, onun benzeri on süreyi de siz getirin!..." (Hud, 11/13) âyetlerindeki sûre kelimeleriyle kast edilenin, Bakara, Âl-i İmran ve Nisa gibi (terimsel anlamda) süreler olmadığı kanaatindeyiz... O nedenle biz, Kur'an'daki sûre kelimesinin, örfte yaygın olan terimsel anlamıyla karıştırılabileceğini düşündük ve Rasûlullah'a (sav) bir celsede indirilen ve siyak ve sibak bütünlüğü içerisinde bir mana ve maksadı ya da bir hükmü tam olarak ifade eden âyet ve âyetler topluluğuna pasaj adını verdik. Kanaatimizce, Kur'an'daki anlamı itibarıyla, Bakara, Âl-i İmran, Nisa, Mâide, En'am, A'raf... gibi en az iki ve daha fazla konuyu içeren ve birden fazla bölümler hâlinde indirilenler için, Kur'an'daki anlamıyla sûre tâbiri uygun düşmemektedir... Bizim getirdiğimiz târifte esas olan, âyet sayısı değil, Fatiha, İhlâs, Kevser, Enfal, Fetih vb. süreler gibi, bir konuya hasredilmiş olmaktır. Buna göre bâzen pasaj, Bakara sûresinin 282. tedâyün, yani borçlanma âyetinde olduğu gibi uzun bir âyet veya ondan kısa, bir ya da daha fazla âyetten de müteşekkil olabilir... Biz, bu gerekçelerle burada, "bölüm" anlamını kastettiğimizde pasaj, terimsel anlamını kastettiğimizde sûre kelimelerini kullanacağız.

²⁵ Meselâ Kevser Sûresi, bi'setin, yani Hz.Muhammed'in peygamber olarak görevlendirilişinin ikinci yılında inzal edilmiştir. Sûrenin indiriliş sebebi, metninden de anlaşılacağı üzere oğlu öldüğünde müşriklerin ona, hakaret amacıyla *ebter*, yani 'soyu kesik' ve/veya 'adımı yaşatacak oğlu olmayan' lakabını takmalarındır. Allah Tealâ inzal ettiği bu sûre ile kendisine, başta *Nübüvvet* ve *Kurane'l-Azîm* olmak üzere adını yaşatıp yüceltecek "pek çok hayır" verdiğini söyleyerek Elçisini teselli etti. Ona lütfettiği bu iyiliklere karşılık ondan, Rabbi için şükür namazı kılmasını ve kurban kesmesini emretti... Tarihin de doğruladığı bu gerçeğe rağmen, Kevser Sûresindeki "*namaz kıl ve kurban kes*" emrini, kurban bayramı namazı ve o gün kesilmesi gereken kurban olarak değerlendirmek tarihî açıdan isâbetli bir tefsir olabilir mi? Ayrıca Müşriklerin, putları hakkında indirilen ve hem putlarını hem de onlara tapanları aşağılayan âyetlere ve Hz.Peygambere öfkeleri sebebiyle sayıları henüz iki elin parmaklarının sayısını geçmeyen ve bir kısmı İslâm'a girdiğini gizleme durumunda olan Müslümanların, Mescid-i Haram'da cemaat hâlinde bayram namazı kılmalarına izin vermeyeceklerini hesaba katmamak olmaz mı? Kaldı ki, Hacc Sûresi, 22/34-37. âyetlerini görmeyip bi'setin ikinci yılında indirilmiş olan Kevser Sûresini, Kurbanın vücûbiyetine Kur'an'dan delil göstermek hata olmaz mı? Müslümanlar Mekke'de ve Mescid-i Haram'da Kurban Bayramı namazı kılıp hutbe okumadıklarına göre, Allah'ın bu emrini hicret sonrasında kadar, yaklaşık on bir yıl geciktirmiş olduklarını söylemek doğru mudur?

Kur'an, aynı zamanda, vahyin kontrolü altında, "Yüce bir ahlâkın sahibi",²⁶ "iyi bir örnek"²⁷ ve "âlemlere, sırf rahmet olarak gönderilmiş"²⁸ mükemmel bir insanın önderliğinde, tedricî olarak uygulanmış olan, düzeyli bir eğitim-öğretim programına sahiptir. Ona, sâdece bir bilgi ve öğüt kaynağı olarak değil, öncelikle Müslüman toplumun varlık sebebi ve o varlığı sürdürebilmenin vazgeçilemez kaynağı olarak bakılmalıdır. Kur'an, azamî ölçüde kronolojik okunmalı; tarihî ve kültürel bağlamları da göz önünde bulundurularak, önce Mekkî sûrelerde uygulanan mümin kimlik ve kişiliğiyle gerçek insanı inşa eden eğitim ve öğretim programı, sonra da Medenî sûrelerdeki tedricî olarak teşekkül ettirilen kurumlarıyla toplumu inşa eden sistemî tanıma düşüncesiyle yaklaşılmalıdır.

O, indirildiği tenzil²⁹ ve okunduğu tertil³⁰ yöntemleriyle, pasajlar hâlinde bölüm bölüm ve üzerinde dura dura okunup özüm senerek yaşanmış yasalar, ilkeler ve öğütler içermektedir. Sahih ve sağlıklı tarihî bilgiler eşliğinde hem peş peşe gelen pasajlar arası hem de satır araları titizlikle okunarak sezgi gücüyle, o pasajı Arş'tan arza çeken tarihî ve kültürel arka plân tespit edilmeye; belki Allah ile, direkt olmasa da, âyetin cevap teşkil ettiği ihtiyaçlar ve ihtiyaç sahipleri vasıtasıyla; 'ne dediler' veya 'ne yaptılar ki, Allah da böyle söyledi' diyalektiği içerisinde makama uygun sorular sorularak, özgün mana anlaşılmaya çalışılmalıdır. Kanaatimizce, indiriliş ve okunuş yöntemine uygun olarak kronolojik ve diyalojik bir okuyuş, Allah'ın da lütfu ile (ilm-i mevhibe/ilhâm) tefsir şuuruna sahip ve zihni bütün bir okuyucuya, murad-ı İlahî'yi kavrama imkânı verecektir.

4. Hz.Peygamber'in, söz, iş ve davranışlarından müteşekkil Sünneti, vahiy değil, ama vahyin kontrolü altında vücut bulmuş hikmet olarak değerlendirilmelidir. Sünnet, aynı zamanda Kur'an'ın hayata intikal ettirilmiş mükemmel bir pratiğidir. Peygamber'e itaat, Allah'a itaat³¹ olunca, sünnete tâbi olmanın da Kur'an'a ittiba olacağı muhakkaktır; çünkü Kur'an, Hz.Peygamber'in eğitici rehberliğinde hayata uygulanmış ve sahabe, onun örnek kişiliği ve numune-i imtisal olan yol göstericiliği/hidâyeti ile cehâletin ve şirkin kirlerinden arınıp bireysel ve sosyal hayatlarında adâlet vasfını kazanmışlardır.³²

Ebu Hanife'nin de doğru olarak tespit ettiği gibi, Kur'an'ı anlama konusunda, Kur'an'dan sonra, itiraz edilemeyecek en önemli kaynak, hiç şüphe yok ki, Hz.Peygamber'dir, yani sünnet ve sahih hadistir. Sahabe ondan sonra gelir ve gerekirse görüşü Kur'an'a arz edilerek eleştirilebilir.³³ Ancak, Hz.Peygamber'den

²⁶ Kalem, 68/4.

²⁷ Krş. Ahzab, 33/21.

²⁸ Enbiyâ, 21/107.

²⁹ "Biz onu, okuma parçaları (Kur'an) hâlinde insanlara dura dura okuyasın diye (yaklaşık yirmi üç yılda pasajlar halinde) bölüm bölüm indirdik." (İsra, 17/106) Bu âyet, Kur'an'ın, toptan değil, bölümler halinde tenzil yöntemiyle inzal edildiğini ifade eder.

³⁰ "Tertil", dizmek, sıralamak; bilhassa inciyi, estetik bir görünüm ile ipliğe dizmek; sözü en güzel bir üslup ile "doğru ve kolay bir biçimde söylemek"(Rağıb, Müfredât, 'RTL' mad.)'tir. "Kur'an'ı tertil üzere" okumak demek, indirilen her pasajı, acele etmeden, harf, kelime, terkip ve cümleleri teker teker tanıyarak, manalarını düşünerek; her âyetin, siyak ve sibakı içerisindeki lafzî manasını anlayıp pasajdaki maksad-ı İlahî'yi kavrayarak okumak demektir. "İnkâr edenler: 'Kur'an ona bir defada, toptan indirilmeli değil miydi?' dediler. Biz, onunla senin kalbini sabit/sağlam tutmak için böyle indirdik ve onu dura dura; âyet, âyet, okuduk." (Furkan, 25/32) "Sen de Kur'an'ı, (inci dizer gibi) tâne tâne (üzerinde düşünüp anlayarak) oku." (Müzzemmil, 73/4)

³¹ Nisa, 4/80.

³² "Muhakkak ki Allah, onlara içlerinden, Allah'ın âyetlerini okuyan, nefislerini temizleyip arındıran, kitabı ve hikmeti öğreten, kendileri gibi bir insanı elçi göndermekle, müminlere büyük iyilik etmiştir. Halbuki onlar, daha önce apaçık bir sapıklık içerisindeydiler." (Âl-i İmran, 3/164)

³³ Bkz. Hüseyin ez-Zehabî, *et-Tefsir ve'l-Müfessirun*, 1/129; Menna' Halil el-Kattân, *Mebâhis fi Ulumi'l-*

gelen hadislerde, genel anlamda bir sıhhat probleminin; sahabenin görüşünde ise, kısmen de olsa, sözü doğru anlama ve aynıyle nakletme meselesinin olduğu da inkâr edilemez bir gerçektir...³⁴ O nedenle Kur'ân'ı tefsir bağlamında rivâyet edilen hadis, eğer âyetin kendi bütünlüğü, siyak-sibak bütünlüğü ve Kur'ân bütünlüğü içerisinde anlaşılmanasına aykırı ise mutlaka titizlikle tahkik edilmeli, senet ve metin tenkidi yapıldıktan sonra değerlendirilmelidir. Aksi halde, âyetten anlaşılabilen makul mana âhâd haberlere feda edilmemelidir. Bu konuda, pek çok örnek olmakla beraber, Nisa sûresinin 15 ve 16. âyetleri ile Nur Sûresinin ikinci ve üçüncü âyetleri arasında kurulan ilişki ve rivâyetlere dayalı klasik tefsirlerdeki maksadını aşan yorumlar örnek olarak verilebilir. Özellikle, âyetteki derin manayı görmeye mani teşkil edecek şekilde tahsis ifade eden rivâyetlere bu imkân verilmemelidir.³⁵

5. Bilimsel gerçeğe ve İlâhî hakikatlere ulaşabilmek için "usûl ve yöntem" diğeri adıyla "Ulûmü'l-Kur'ân" bilgisi şarttır. Kur'ân'ı anlamada bir başarısızlık varsa, bilinmelidir ki bu, temel bilgilerin ya yokluğundan ya eksikliğinden ya da yanlışlığından kaynaklanır; zira tefsir şuurunu oluşturacak olan doğru bilgiye sahip olunmadan ve bilgiyi doğru kullanmadan hakikate ulaşmak mümkün değildir. Usûl bilgilerinin başında bütün yönleriyle Dilbilimi gelir ki, bunun Arapça'daki karşılığı Lügat İlmi, Sarf İlmi, Nahiv İlmi, Bedîi, Beyân, Meânî, yani Belağat İlmidir; çünkü Kur'ân, sünnetullah gereği,³⁶ "apaçık Arap dili"³⁷ ile indirilmiş ilâhî bir kitaptır. Kur'ân Târîhi, Kur'ân İlimleri, Tefsir Usûlü ve Tefsir Târîhi de Kur'ân'ı anlama konusunda dilden sonra gelen en önemli yardımcı usûl ve yöntem bilgileri ve müfessirde altyapıyı oluşturarak onu şuur/nosyon sahibi kılan temel enstrümanlardır.

6. Her kelimenin, ancak bağlamında anlam kazandığı; âyetlerin de siyak ve sibak bütünlükleri içerisinde murat edilen manayı bize taşıdıkları bilinmektedir. O halde her âyetin, siyak ve sibakıyla birlikte tamamı görülmeden; diğeri bir ifâde ile parçacı bir yaklaşımla âyetler bölünerek veya içinden bir kısmı göz ardı edilerek ya da bağlamından koparılıp okunduklarında, indiriliş maksadına aykırı manaların ortaya çıkacağı bilinmelidir.³⁸ Her âyette veya onun her cüzünde kastedilen mana,

→ →

Kur'ân, s. 339.

³⁴ Bu konuda yapılmış bir çalışma için Bkz. Bedruddin ez-Zerkeşi, *Hız.Âişe'nin Sahabeğe Yönelttiği Eleştiriler*, çev. Dr. Bünyamin Erul, Ankara, 2000.

³⁵ Bir örnek için bkz. Fahrüddin er-Razî, *Mefatihu'l-Ğayb*, I/261.

³⁶ "Biz, gönderdiğimiz her elçiyi, indirilenleri kendilerine açıklasın diye hep kavminin diliyle gönderdik." (İbrahim, 14/4)

³⁷ Şu'arâ, 26/195.

³⁸ Meselâ Zilzal Sûresinin 7 ve 8. âyetlerine yüklenen İslâm'ın temel ilkelerine aykırı şu mana, bu konuda oldukça dikkat çekici bir örnektir: "Kim zerre miktarı hayır yaparsa âhirette onun karşılığını görecektir, kim de zerre miktarı şer işlemişse ahirette onun karşılığını görecektir." (Bkz. H. Karaman ve arkadaşları, *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, DİA, Ankara, 2003, V/616, 617) Oysaki âhîret ve karşılık kelimeleri âyette yoktur! Kaldı ki, dünya hayatında, ancak mümin olarak sâlih iş yapan ve mümin olarak ölen kimseler âhirette yaptıkları iyiliklerin karşılığını görecektir; kâfir ya da müşrik olarak ölenlerin dünya hayatında "yaptıkları iyilikler ve sâlih işler âhirette, tıpkı çölde susuzluktan içi yanan kimsenin gördüğü serap gibidir; onlar, ondan hiçbir hayır göremezler..." (Bkz. Nur, 24/39) Değişik bir temsil ile, "... onların amelleri, fırtınalı bir günde rüzgârın savurduğu kül yığını gibidir, onlar kazandıkları hayırdan hiçbir şey elde edemeyeceklerdir..." (Bkz. İbrahim, 14/18; Ayrıca bkz. Âl-i İmran, 3/91) Mümin olarak yaşayıp mümin olarak ölen kimselere ise, "sâdiku'l-va'd" olan Yüce Allah: "Eğer siz, yasaklanan büyük günahlardan uzak durursanız, Biz de sizin diğeri/küçük günahlarınızı örter sizi cennete girdiririz." (Nisâ, 4/31) âyetiyle, büyük günahlardan kaçınmış olmaları şartıyla, başlama sözü vermiştir. O nedenle müminler için, "zerre ağırlığınca kötülük yapan kimse, mutlaka âhirette karşılığını görecektir" denilemez.

Kanaatimizce meallerde yapılan dine aykırı böylesi yanlışlıkların nedeni, hem tefsirdeki kusurdan/nakilcilikten hem âyeti/leri bağlamından koparıp parçacı bir yaklaşımla ele almaktan hem de

→ →

ancak indirildiği pasaj ya da o pasajın bir cüzü olan tematik paragraf bütünlüğü içerisindeki manasıdır. O nedenle âyetler, tarihi ve kültürel bağlamları da göz önünde bulundurularak önce kendi bütünlükleri, sonra siyak ve sibak bütünlükleri içerisinde anlaşılmalı, daha sonra da ortaya çıkan mana, mutlaka Kur'an bütünlüğü içerisinde yeniden gözden geçirilmelidir.

7. Tefsirde amaç, teker teker kelimelerin sözlük manalarını bilmek değildir; asıl amaç, İslâm'ı doğru yaşayabilmek için "Kelâmullah"ı, onda kastedilen manayı anlamak; mümkün merteye âyetin ruhunu, hedefini keşfedip beşerî takat ölçüsünce murad-ı İlahî'yi kavramaya çalışmak; Hak ve hakikat bilincine erişmektir. Kalpteki apaçık fitne arzusu, zihinsel ve toplumsal tutkular, şartlanmışlık derecesindeki bâtil inanç ve önyargılar... Kur'an'ı amacına uygun olarak anlamaya mani sapkınca yaklaşımlardır.³⁹ Hakikati görmeye engel teşkil eden mezhep taassubu veya sâdece savunulan fikir perspektifinden bakıp, âyete başka açılardan da bakılabileceğinin düşünülmemesi de⁴⁰ tefsirde amaca ulaşmaya mani yaklaşımlarındandır. Bilinmelidir ki, "Şahsî görüşlerini, Kur'an'ın getirdiklerini anlamada ölçü kabul eden ve lafızda açık olan manayı terk edip, Kur'an'ı kendi görüşüne uygun düşecek şekilde açıklayan."⁴¹ kimseler de Kur'an'daki hakikate erişemezler; çünkü, İmam Mâtürîdî'nin ifâdesiyle, "Dil kurallarını, âyetin siyak ve sibakını, sosyal ve tarihi gerçekleri hesaba katmamak, manayı istenilen tarafa çekme ve maksadını aşacak şekilde tevil etme yanlışlığından başka bir şey olamaz."⁴² Yani, Allah'ın Kelâmı'nı tefsirde hiçbir ilke tanımayan, siyasi, hukuki, sosyal ve bireysel inanç ve menfaati sebebiyle ön kabullerini tavizsiz bir biçimde esas alan ve Kur'an'a öyle yaklaşanlar için sorumluluk adına söylenecek hiçbir söz yoktur. Onlar, Hz.Peygamber'in de işâret buyurduğu gibi, "kalplerinde sapkınlığa meyli olanlar."⁴³ âyetinin muhatabıdır.⁴⁴

8. İmam Gazalî'nin de söylediği gibi, Kur'an, öncelikle dil, metin ve târihsel bütünlükleri içerisinde anlaşılmaya çalışılmalıdır. Bu yapılmadan, salt rivâyetlere ya da müfessirlerin kendilerine özgü kanaatlerine dayalı olarak anlaşılacak şey, Kur'an

→ →

siyak sibak bütünlükleri, daha sonra da Kur'an bütünlüğü içerisinde yeniden ve titizlikle değerlendirilmekten kaynaklanmaktadır. Oysaki bu âyet, pasaj bütünlüğü, özellikle bir önceki âyet de göz önünde bulundurularak 'tematik paragraf' hâlinde okunsaydı bu hataya düşülmeyecekti; çünkü orada şöyle denilmektedir: "... O gün bütün insanlar, amelleri kendilerine gösterilmek üzere 'kâbirlerden' (Yasin, 36/51) darmadağın halde çıkarlar; kim zerre/atom ağırlığına iyilik yapmışsa, amel defterinde onu görecektir, kim de zerre ağırlığına kötülük işlemişse, o da orada onu görecektir." Biliniyor ki, hesap gününde her insana amel defteri sağından ya da solundan verilecek (Hâkka, 69/19, 25) ve onlara: "Kitabını oku! Bugün sen, kendini hesaba çekmen için kafisin" denilecektir... (İsra, 17/14) "Kendisine kitabı sağ tarafından verilen kimseler, onu okuyacaklardır..." (İsra, 17/71) "...Mücrimler: 'Vay hâlimize! Bu nasıl kitapmış ki, küçük, büyük dememiş bütün yaptıklarımızı sayıp dökmüş!' diyecekler. Böylece onlar, yaptıklarını en son duruşma gününde karşılarında hazır bulmuşlardır..." (Kehf, 18/49)

³⁹ Krş. Âl-i İmran, 3/7, 8.

⁴⁰ Ebu'd-Derdâ demiştir ki: "Kişi Kur'an'a birkaç yönden mana vermedikçe, ondan murad edilen manayı anlayamaz." (Bkz, Gazalî, İhya, I/291'den.)

⁴¹ Kâfiyecî, *Kitabu't-Teysir fi Kavâ'id-i İlmi't-Tefsir*, s. 8. İmam Gazalî de böyle bir tefsiri "ayeti tahrif" olarak değerlendirmiş ve şöyle demiştir: "Şahsın gönlünün benimsediği ve sırf bu yüzden kabul edilmesini istediği bir görüşü vardır. Bu şahıs, görüşünde haklı olduğunu ispat edebilmek için Kur'an'a müracaat etmiş ve lafızda muhtemel olmayan manalarla âyetleri görüşüne delil olarak kullanmıştır. Gerçek şu ki âyetin, onun fikri ile yakından ve uzaktan hiçbir ilişkisi bulunmamaktadır. Böylece âyeti tahrif etmiştir. (Bkz. Gazalî, *İhya*, I/292)

⁴² Bkz. İmam Mâtürîdî, *Tevilatu Ehli's-Sünne*, vr. 584 a. (Talip Özdeş, *İmam Mâtürîdî'nin 'Tevilatu Ehli's-Sünne' Adlı Eserininin Tefsir Metodolojisi Açısından Tahlil ve Tanıtımı*, E. Ü. Sos. Bil. Enst. Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 97)

⁴³ Bkz. Âl-i İmran, 3/7.

⁴⁴ Krş. *Buhari*, Tefsir, 3, 1.

değil, o müfessirin anlayışı ve kültürüdür.⁴⁵ Böyle bir yaklaşım ise, müfessire doğrudan doğruya Kur'an'dan ilham alarak onun özgün ve çağdaş anlamını tespit etme ve İslâm'ı asrın idrakine söyletme imkânı vermez.

İslâm dünyasında on dört asırdan beri önemli bir kültür birikimini günümüze taşıyan tefsirler, elbette reddedilemez. Fakat onlar, ne Kur'an'dır ne de İslâm!... Kur'an-ı Kerim'in bütün insanlara söyleyeceği, bir asırda ve bütün zaman ve mekânlar için kavranıp ifâde edilmiştir gerekçesiyle, artık tefsir edilmeyeceğini düşünmek, Kelamullah'ı tanımamak demektir.⁴⁶ O nedenle 'İbnu'l-vakt' (yaşadığı çağın ürünü) tabir edilen her müfessirin ya da görüş sahibinin âyete verdiği mana, onlara dayalı hükümler ve uygulamalar, mutlaka sistemli bir biçimde eleştiriye tabi tutulmalıdır.

Biz, Kur'an'ı, amacına uygun olarak anlayabilmek için, tefsirde göz ardı edilmemesi gereken ilkeleri/yöntemi, keyfi yorumlara imkân verilmemesi için Kur'an'dan misallerle belirledikten sonra, şimdi Ahzab Sûresi, 33/33. âyetteki "Ehl-i beyt" kavramının anlamını, bu ilkeler çerçevesinde tespitte geçebiliriz. Ancak, şunu da belirtelim ki, Kur'an'a ve Hadislere dayandırılarak, hâlen itikadî, ahlakî, hukukî, siyasî yönleriyle tartışılmakta olan "Ehl-i beyt" kavramının, Hadis İlmi ile ilgili yönünü Hadis Uzmanlarına bırakıp, uzmanlığımız gereği, bu kavramın, anlam yönünden tahlilini yapıp, Kur'an ile ilgisini özgün tefsir anlayışı içerisinde tespit etmeye çalışacağız.

II- "EHL-İ BEYT/ÂL-İ BEYT" KAVRAMININ ANLAM YÖNÜNDEN TAHLİLİ

Ehl-i beyt, İslâm'dan önce beytü'l-âlihe tabir edilen, içinde putların bulunduğu Kâbe ile içindeki ilâhlardan sorumlu olan kabileye verilen bir isimdir. Daha sonra bu kavramın anlam alanı genişletilerek kavrama, dinî anlamının yanında, şehrin savunma ve yönetim işlerini de içeren siyâsî bir anlam da kazandırıldı. İslâm'ın tebliğine kadarki süreçte, Ehl-i beyt veya ehl-i âlihe ya da ehlullah kavramları, Mekke'de Beytullah, yani "Allah'ın evi" ile ilgili, dolayısıyla Mekke'nin dini ve siyasî hizmetlerini üstlenmiş olan ve hep aynı soydan gelen kabileler için kullanılmıştır.

Ehl-i beyt kavramı, İslâm'ın başlangıcından Mekke'nin fethine kadar geçen sürede cahiliye dönemine ait dinî ve siyasî içeriğini korudu. Bu dönemde Ehl-i beyt olarak Ümeyye oğullarının nüfuzu, Mekke fethedilinceye kadar Ebu Süfyan vasıtasıyla devam ettirildi. Müslümanlar, Mekke'yi fethedince, dini ve siyâsî otorite, tamamen onların eline geçti. Artık bu tarihten itibaren Ehl-i beyt kavramının içeriği de tamamen değişti; zira Mekke fethedilip Kâbe putlardan temizlenince, Kureyş Ehl-i beyt olmaktan, "Allah'ın Evi" Kâbe beytü'l-âlihe olmaktan ve toplu halde Mekkeliler de ehl-i âlihe olmaktan çıktılar. Böylece Ehl-i beyt kavramı, cahiliye dönemine âit anlamlarını tamamen kaybetti ve Arap dilindeki aslı olan "ev halkı" anlamına yeniden dönmüş oldu. İslâm'ın tebliğ sürecinde, ikisi Mekke biri Medine olmak üzere, toplam üç sürede geçen Ehl-i beyt kavramı da lügatteki aslî anlamında, yani "ev halkı" anlamında kullanılmaya başladı.

Hızlı Osman'ın şehit edilmesi ve ona bağlı olarak gelişen siyâsî olaylar, Müslümanlar arasında iç çekişmelere, iç çekişmeler görüş ayrılıklarına ve bölünmelere neden oldu. İslâm öncesi dönemde Emevî-Haşimi rekabeti ekseninde savaflara

⁴⁵ Bkz. İmam Gazalî, *İhyâ*, 1/290.

⁴⁶ Tahsin Görğün, *Klasik Anlama Yöntemlerinin (Fıkıh ve Tefsir Usûlü) İmkân ve Sınırları*, s. 11.

neden olan Ehl-i beyt, eskisinden daha şiddetli bir biçimde yeniden gündeme getirildi. Başlangıçta siyasi olarak ortaya çıkan olaylar, daha sonra itikadî, ahlaki boyutlar kazanarak dinî mezheplerin doğmasına neden oldu. İşte bu gelişmelerden sonra "Ehl-i beyt" kavramına, Şii-Sünnî çevrelerde, bir biçimde Kur'an'a ve hadislere de dayandırılarak, daha önce hiç kullanılmayan, oldukça farklı bir anlam kazandırıldı. O günden bugüne Ehl-i beyt denilince, kimi çevrelerce Hz.Peygamber ve onun ev halkı; kimine göre sâdece Hz.Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin ve onların soyundan gelenler; kimine göre Hz.Hüseyin'in İranlı hanımından olma Zeynelabidin'in soyundan gelen "on iki masum imam ve onlara tâbi olanlar, kimi çevrelerce de Rasûlullah'ın soyuna mensubiyeti sebebiyle seyyidlik ve şeriflik unvanları anlaşılır oldu.

1. "Ehl" Kelimesinin Lügatteki Anlamları

Ehl-i beyt: Arap dilinde 'ehl' kelimesinin 'beyt' kelimesine izafe edilmesiyle oluşturulmuş bir terkiptir. Bu terkip, târihî süreçte birbirinden oldukça farklı manalarda kullanıldığını gördük. O nedenle bu kelimenin sözlük anlamlarının bilinmesine ihtiyaç vardır.

"Ehl" kelimesi ehile/ye'helü/ehlen; yadırgamadı, yalnızlığını giderdi, yakınlık hissetti, ünsiyet kurdu, dost oldu; erkek için ehele/ye'hilü ve ye'hülü ' ehlen ve ühulen; bir kadınla evlendi, demektir.

Ehl (çoğ. ehlûn, ehâlin, eehâlin, ehlâtün ve ehelâtün) müzekker bir kelimedir. Sibeveyh, "Ehl" in, "ehlûn" şeklinde çoğul olarak kullanıldığını rivâyet eder.⁴⁷ Aşiret, baba tarafından akrabalar; yakınlar, anlamına gelen bu kelime, izâfet terkibi hâlinde bulunduğu, izafe edildiği kelimeye göre farklı anlamlar kazanır. Sözgelisi ehlu'r-racül denildiğinde, bir adamın eşi, aynı çatı altında beraber yaşadıkları, özel yakınları ve akrabaları manasındadır; ehlu'd-dâr da aynı manadadır. Ehlu'l-mezhep, kendisini bir mezhebe nispet eden; ehlu'd-din bir dine göre yaşayan kimse; ehlu'l-beyt, evin sakinleridir.

Ehl kelimesi, nispet manasını da taşıdığı için, bir insana nispet edildiğinde, ehlu'n-Nebiyy gibi, o insanın ailesinden olanlar; bir şehre nispet edildiğinde, ehlu' Yesrib gibi, o şehirden olanlar; bir ülkeye nispet edildiği zaman, ehlu'r-Rum ya da ehlu' Irâk gibi, o ülkeden olanlar anlamına gelir.⁴⁸ Ehlu'l-enbiya ise, herhangi bir peygamberin ümmeti için kullanılır.⁴⁹

Evcil hayvanlara ehli hayvan denildiği gibi, insanlara çabuk ısınan, onlara karışıp kaynaşabilme özelliğine sahip olan insanlara ve aynı köyden olanlara da ehliyyun tabir edilir; insanlardan ve toplumdan uzak olanlara ise vahşi denilir.⁵⁰

"Ehl" kelimesi duâ cümlesinde; "rahat edeceğin ve korku yaşamayacağın bir yere geldin" demek anlamında, "merhaban ve ehlen" şeklinde kullanılır. Ehl, sahip manasına da gelir "el-mülkü lillâhi"/mülk Allah'a aittir, "Ehlüttakvâ ve ehlülmağfira", yani takva'nın ve mağfiretin sahibi olan Allah! Ehlu'l-emr, ulû'l-emr, emir ve idare sahibi, demektir. "Allah seni cennet ehlinden kılsın" sözü, 'seni cennete koysun, cennetliklerden eylesin!' anlamında da kullanılmıştır.⁵¹

Ehl-i beyt, evin sahibiyle birlikte eşi, çocukları, torunları ve yakın akrabalarını da kapsar. O nedenle "Ehlu Beyti'n-Nebiyy" sözünden, Nebi'nin hanımları,

⁴⁷ İbn'u Manzur, Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, 1990 'EHL' mad. XI/29.

⁴⁸ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, 'EHL' mad., XI/29.

⁴⁹ Bkz. Asım Efendi, *Kamus Tercemesi*, 'EHL' mad. III/1162.

⁵⁰ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, 'EHL' mad. XI/30.

⁵¹ İbn-i Manzur *Lisanu'l-Arab*, 30; Asım Efendi, *Kamus Tercemesi*, İstanbul, tsz. 'EHL' mad. III/1162.

çocukları ve yakınları anlaşılır.⁵²

“Âl” Arapça’da serap, dağ, dağın çevresi ve çadır direği manasına geldiği gibi; kişinin kendisi, ailesi, dost ve arkadaşları gibi anlamlara da gelmektedir. Bazı âlimler, “Âl” kelimesinin “Ehl” kelimesiyle eş anlamlı olduğu görüşündedirler.⁵³

2. Kur’ân’da “Ehl” ve “Âl” Kelimeleri

Kur’ân’da ehl, âl, ve beyt kelimeleri, bir çok ayette terkipler halinde kullanılmıştır. Mesela, “Âl-i İmran”, “Âl-i Ya’kub”, “Âl-i Musa” denildiğinde adı geçen şahsın ve peygamberlerin akrabaları; “Ehl-i beyt” denildiğinde İbrahim’in (as.) hanımı, Hz.Musa’nın annesi ve Hz.Peygamberin hanımları; “Ehl-i kitap” tabiriyle kendilerine kitap indirilenler, özellikle Yahudi ve Hıristiyanlar; Ehl-i İncil ile sadece İncil taraftarı, onu benimseyen ve ona uyan Hıristiyanlar, “ehl-i karye” ile de işaret edilen, o köy ya da belde halkıdır.⁵⁴

“Beyt” kelimesi ise, genelde ev ve mesken anlamında kullanılmıştır; Allah’a nispet edildiği ayetlerde ise beytullah, yani “Kâbe” kastedilmiştir. Kâbe ve Mescid-i Aksa Kur’ân’da “Allah’ın Evi, yani beytullah anlamındadır; “Ve iz ce’alne’l-beyte mesâbeten linnâsi ve emnâ”⁵⁵ ayetinde beyt’ten maksat Kabe’dir. “Şüphesiz evlerin en basiti, elbette örümceğin evidir”⁵⁶ ayetinde “beytü’l-ankebut”; “Rabbini arıya (...) ev edin diye vahyetti”⁵⁷ ayetinde arı kovana; “Eğer evde kimse yoksa, yine de size izin verilmediği sürece evlere girmeyin!”⁵⁸ ayetinde bir şahsın evi, yani mesken anlamında kullanılmıştır.

“Ehl-i beyt” terkibi hakkında semantik ve etimolojik açılardan bilgiler verdik. “Ehl-i beyt” kavramını değerlendirirken göz önünde bulundurulması gereken temel prensipleri, dolayısıyla tefsir yöntemimizi, özet halinde yukarıda belirttik. Kanaatimizce, pek çok ‘usûl’ âliminin de benimsediğini düşündüğümüz bu ilkelere uyulmadan ve onlara dayalı tespit edilen yöntem uygulanmadan, Kur’ân’daki Ehl-i beyt kavramını ve hangi amaçla olursa olsun, Kur’ân’a dayandırılarak İslâm kültüründen farklı bir kült hâline getirilmiş olan “Ehl-i beyt Kurumu”nu doğru anlama ve değerlendirmenin mümkün olmadığını hatırlatmak isteriz..

3. Ehl-i Beyt Kavramının Kur’ân’da Geçtiği Âyetler ve Siyak-Sibak Bütünlükleri İçerisinde Anlamları

“Ehl-i beyt” kavramı Kur’ân’da, sâdece üç âyette geçmektedir. Bunlardan Hûd

⁵² İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, ‘EHL’ mad. XI/29. Şunu da belirtmeliyiz ki, ‘Ehl’ kelimesi bir manada, nisbet ederek yüceltme anlamını da taşıdığından, mümin bir kimsenin ailesinden ya da soyundan gelen kimse şayet Allah’a ortak koşuyor ya da onu inkâr ediyor ve peygamberin davetine icabet etmiyorsa o kişi; hem o kişinin, hem de icabet etmediği peygamberin ehlinden sayılmamaktadır. Bunun en açık örneği Kur’ân’da: Nuh’dur (a.s.). Nuh, gemiye binmeyen oğlun, ısrarla gemiye çağırmasına rağmen, o, gemiye binmedi. Babası onu sular arasında boğulurken gördüğünde, bir baba şefkatiyle: “Ya Rabbi! Oğlum da benim ehlindedir. Kuşkusuz senin vaadin hakktır; elbette sen hüküm verenlerin en yücesisin!”(Hud, 11/45) demişti. Ona Allah’ın cevabı şu oldu: “Ey Nuh! O senin ehlinden değildir; o sâlih olmayan bir ameldir. Hakkında bilgi sahibi olmadığın şeyi benden isteme! Sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim.”(Hud, 11/46) İbrahim (a.s.) da inkâr eden kavmine şöyle demişti: “Biz sizden ve sizin Allah’tan başka tapıtığımız tanrılardan uzağız; biz sizi örttüük, inkâr ettik! Yalnız Allah’a inanuncaya kadar bizimle sizin aranızdaki ilişkinin düşmanlık ve kin olduğu, artık açığa çıkmıştır.” (Mümtehine, 60/4)

⁵³ Ahmet Özel, “Âl”, *DİA*, II. 305, 306.

⁵⁴ Bkz. Bakara, 2/105, 109; Âl-i İmran, 3/64, 33; Maide, 5/47; Hicr, 15/65; Kasas, 28/12; Bakara, 2/49, 248.

⁵⁵ Bakara, 2/125.

⁵⁶ Ankebut, 29/41.

⁵⁷ Nahl, 16/68.

⁵⁸ Nur, 24/28.

sûresinde⁵⁹ İbrahim'in (as) ev halkı, özellikle hanımı; Kasas sûresinde⁶⁰ Hz.Musa'nın hâne halkı, özellikle annesi; Ahzab sûresinde ise,⁶¹ âyetin indiği dönemde Rasûlullah'ın (sav) hayatta olan hanımları kastedilmiştir. Bir de bunlara ilâve olarak Şûrâ sûresinin 23. âyetinin de, bilhassa Ahzab sûresinin 33. âyetindeki Ehl-i beyt ile ilgili olduğu sanılmaktadır. Bu âyetlerin geniş açılımı şöyledir:

Birinci Âyet

قَالُوا أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحِمْتُ اللَّهُ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ إِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ “Dediler ki: ‘Ey Ehl-i beyt!

Allah'ın işinden ötürü hayret edecek ne var! Allah'ın rahmeti ve berekâtı sizin üzerinizdir. Kuşkusuz o, övülmüştür, şerefli dir.”⁶²

Görülüyor ki bu kadarıyla âyet, açık değildir; zira burada kimin, kime ve ne münâsebetle bu sözü söylediği bilinmemektedir. O nedenle âyeti, kendi metinsel bağlamı, yani siyak ve sibak bütünlüğü perspektifinden değerlendirmeye ve yeniden anlamaya ihtiyaç vardır.

Metinsel Bağlamı İçerisinde Âyet:

“Elçilerimiz İbrahim'e bir müjdeyle geldi ve, ‘Selâm’ dediler; İbrahim de onlara: ‘Size de selâm...’ dedi. Sonra çok geçmeden İbrahim, onların önüne kızarmış bir buzağı eti çıkardı. İbrahim, elçilerin ellerinin yemeğe uzanmadığını görünce, onları yadırgadı ve içine bir korku düştü. Elçiler, ‘Korkma’, dediler, ‘biz Lût'un kavmi için gönderildik.’ İbrahim'in hanımı ayakta durup gülmüştü. Bundan sonra biz onu, İshak ve İshak'ın ardından Yakup ile müjdeledik. O şöyle demişti: ‘Vah başıma gelene! Ben yaşlı bir kadın, şu kocamsa ihtiyar bir adam olduğu halde ben mi doğuracakmışım? Bu, gerçekten hayret verici bir şeydir!’ Elçiler dedi ki: ‘Ey ev sahibesi, Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerinizdeyken sen Allah'ın işine mi şaşıyorsun? Kuşkusuz O, övülmüştür, şanı yücedir...’ İbrahim, korkusu gittikten ve gelen müjdeyi aldıktan sonra Lût'un kavmini bize karşı savunmaya başladı; çünkü İbrahim son derece halîm, içli ve özü bize dönük idi. ‘İbrahim,’ dediler, ‘onları savunmaktan vazgeç; zira bu hususta Rabb'inin emri gelmiştir artık; onlara karşı durulmaz bir azap kesinlikle gelecektir.’”⁶³

Bu perspektiften bakıldığında anlaşılıyor ki, İbrahim'e (as) gelen elçiler, iki melek idi. Gelmelerindeki maksat, o güne dek hiç çocukları olmamış olan İbrahim'i, ilerlemiş yaşına, eşi de kısır olmasına rağmen, Allah'ın lütfedeceği bir oğlan çocuğu ile müjdelemektir. Onların müjdesi üzerine İbrahim'in (as) hanımı, içine düştüğü şaşkınlığı gizleyemedi ve elleriyle yüzünü kapatarak “Bir çılgık attı... ardından da misafirlere yöneldi ve, ‘ben hiç çocuğu olmayan (âqır) yaşlı bir kadını!’ dedi.”⁶⁴ Elçiler ona şu cevabı verdiler: “Ey ev sahibesi, Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerinizdeyken sen, Allah'ın işine mi şaşıyorsun?”. Bu cevaptan da net olarak ortaya çıkıyor ki, buradaki “Ey Ehl-i beyt!” hitabının muhatabı İbrahim'in eşi'dir; Ehl-i beyt'ten maksat da odur.

İkinci Âyet

وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ “Biz, Musa'ya, önce-

den başka kadınlardan emmesini yasak etmiştik. Durumu uzaktan takip etmekte olan kız kardeşi, Firavun ailesine yaklaştı ve, ‘o çocuğu sizin için emzirmeyi tekeffül

⁵⁹ Hûd, 11/73.

⁶⁰ Kasas, 28/12.

⁶¹ Ahzab, 33/33.

⁶² Hûd, 11/73.

⁶³ Hûd, 11/69-76. Krş. Zariyat, 51/35-37.

⁶⁴ Zariyat, 51/29.

edecek bir ev halkına sizi götüreyim mi? Onlar ona çok iyi bakarlar' dedi."⁶⁵

Dikkat edilirse, âyetteki zamirlerin mercii belli değildir; o nedenle süt annelerin kime haram kılındığı, "o çocuğu sizin için emzirmeyi tekeffül edecek bir ev halkına sizi götüreyim mi?" diyen kadının kimliği ve işâret edilen Ehl-i beyt'in kim olduğu, âyet bütünlüğü içerisinde açık değildir. Bu kapalılıkların giderilebilmesi için bu âyetin de metinsel bağlamını yakından görmek mecburiyeti vardır.

"Biz Musa'nın annesine; 'Çocuğu emzir, öldüreceklerinden korktuğunda onu bir sandık içerisinde⁶⁶ Nil nehrine bırak ve sakın korkma, üzülme! Biz onu sana geri döndürecek ve elçilerimizden biri yapacağız' diye vahyettik.⁶⁷ Firavun âilesi, ileride kendilerine düşman ve üzüntü kaynağı olacak bebeğe rastlayıp nehirden onu çıkardılar. Muhakkak ki Firavun, Hâmân ve orduları, o anda hata etmekteydiler... Karısı Firavun'a dedi ki, 'bu çocuk ikimize de bir sevinç kaynağı olabilir, onu öldürme! Belki bize fayda verir veya onu kendimize çocuk ediniriz.' Halbuki onlar olacakların farkında değillerdi."⁶⁸

"Musa'nın annesi geceyi, kalbi bomboş olarak geçirdi. İnananlardan olsun diye şâyet kalbini sağlam tutmasaydık, nerdeyse onu kendisi ifşa edecekti! Ablasına da, kardeşini takip et, demişti. O da, kimseye sezdirmeden kardeşini uzaktan gözetlemekteydi. Biz Musa'ya süt emzirecek kadınları önceden yasaklamıştık... Ablası, 'onu sizin için emzirmeyi tekeffül edecek bir ev halkına sizi götüreyim mi? Onlar ona iyi bakarlar,' dedi. Biz, gözü aydın olsun, üzülmesin ve Allah'ın vaadinin gerçek olduğunu bilsin, diye Musa'yı annesine geri döndürdük. Fakat onların çoğu bu gerçekleri bilmezler."⁶⁹

İki paragraf hâlinde meallerini naklettiğimiz bu pasajdaki âyetlerden anlaşılıyor ki, Musa'yı Nil nehrinde tâkip eden ablasıdır. Firavun âilesine: "Onu sizin için emzirmeyi tekeffül edecek bir ev halkına sizi götüreyim mi?" diyen de odur. Ablasının işâret ettiği Ehl-i beyt ise, Musa'nın annesidir; zira "Böylece Biz onu, gözü aydın olsun, gam çekmesin ve Allah'ın vaadinin gerçek olduğunu bilsin diye annesine geri çevirdik..."⁷⁰ âyeti de bunu doğrulamıştır.

Üçüncü Âyet

... *Ey Ehl-i beyt! Allah, ancak pisliği/ricsi sizden uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor!*"

Pek çok müfessirin "Ehl-i beyt" kavramını tartışırken delil olarak gösterdiği metin, 33. âyetin, sâdece bir kısmıdır; o da bir sonuç cümlesi niteliğindedir. Âyetin bütünü, hatta metinsel bütünlüğü nazar-ı itibara alınmamıştır! Bu durumda, ilk iki âyette olduğu gibi, bu âyette de doğal olarak, kendilerine hitap edilen kimseler ve kastedilen asıl mana kapalı kalmaktadır. Bağlamından kopartılmış her metne, elbette istenilen mana verilebilir; ancak, iyi bilinir ki, bu şekilde verilen mananın, asıl söz sahibinin o metindeki muradını yansıtmayacağı açıktır. O nedenle biz, önce 33. âyetin tamamını görüp tanımak zorundayız.

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّحْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ

⁶⁵ Bkz. Kasas, 28/1-14.

⁶⁶ Krş. Taha, 20/39.

⁶⁷ Hz.Musa'nın annesine gelen vahiy, vahiy çeşitlerinden ilham anlamındadır. Bu ilham'ın diğer içe doğma ve sezgiden farkı, ilham edilen bilgilerin açık ve net olması, şahsı ikna etmesi ve iç huzuru, güven duygusu aşılmasıdır.

⁶⁸ Kasas, 28/7-9.

⁶⁹ Kasas, 28/10-13.

⁷⁰ Bkz. Kasas, 28/13.

الرَّحْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا “Evlerinizde oturun, eskiden cahiliye dönemindeki gibi dikkat çekecek biçimde süslenip yıldızlaşarak sokağa çıkmayın, namazı ikame edin, zekatı verin, Allah'a ve Elçisine itaat edin! Ey Ehl-i beyt! Allah, ancak pisliği sizden uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor!”⁷¹

Belli ki, bir atf-ı beyan konumundaki “vâv” ile başlayan âyet, öncesi de olan bir emirler, yasaklar ve nasihatler cümlesinden söz etmektedir. O halde bu emir, yasak ve öğütlere konu olan âyetin öncesini de tanımakta yarar vardır. Âyetin siyaki da şudur:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأُزْوَاجِكُمْ إِن كُنْتُمْ تَرْضُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتَّعَنَّكُمْ وَأَسْرَحَنَّكُمْ سَرَاحًا جَمِيلًا . وَإِن كُنْتُمْ تَرْضُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالْدارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُم مِّنْكُمْ أَجْرًا عَظِيمًا . يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَن يَأْتِ مِنْكُم بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا . يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا . وَقُرْآنَ فِي بُيُوتِكُمْ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا . وَأَذْكُرْنَ مَا يُتْلَى فِي بُيُوتِكُمْ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا .

“Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: ‘Eğer siz, dünya hayatını ve onun zîynetini istiyorsanız gelin, size müt’alarınızı⁷² verip güzellikle sizi boşayayım;⁷³ yok eğer Allah’ı, Rasûlünü ve ahiret yurdunu dilerseniz, şüphe yok ki Allah, sizden iyiler için büyük bir mükâfat hazırlamıştır!’⁷⁴ ‘Ey Peygamber Hanımları! Sizden kim, apaçık bir aşırılık⁷⁵ yaparsa, onun cezası ikiye katlanır! Bu, Allah için kolay bir iştir! Kim de Allah’a ve Rasûlü’ne, içtenlikle itaat eder ve sâlih iş yaparsa, ona da ecrini iki kere veririz; ayrıca ona, güzel de bir rızık hazırladık.’ ‘Ey Peygamber hanımları! Eğer Allah’a ve Rasûlüne karşı gelmekten sakınırsanız, siz diğer kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz...’ (...) ‘Evlerinizde oturun, eskiden cahiliye dönemindeki gibi dikkat çekecek biçimde süslenip yıldızlaşmayın,, namazı ikame edin, zekatı verin, Allah’a ve Elçisine itaat edin! Ey Ehl-i beyt! Allah, ancak

⁷¹ Ahzab, 33/33

⁷² Müt’; dünya hayatında bir insanın, her hangi bir biçimde ihtiyaçlarını karşılayan ve kendisinden faydalanılan yiyecek, giyecek ve benzeri cinsten geçimlik demektir. (Bkz. Rağıb, Müfredat. ‘MTA’ mad.) Ayrıca müt’a; bir erkeğin, belli bir süre zarfında ihtiyaçlarını karşılaması için, boşadığı kadına, örfü uygun olarak vermesi gereken bir haktır ve “iyi insan” olmanın gereğidir. (Bakara, 2/236)

⁷³ Serraha; at ve benzeri bir hayvanın, başından gemi, üzerinden egeri ve çulu alıp, serbest halde otlağa salınması demektir. Bu ayette ise, istiâre olarak, bir kocanın, hanımını iyilikle, yani Allah’ın tavsiye ettiği usûl ile boşadıktan sonra müt’asını/geçimliğini verip salıvermesi, sonraki evlilik hayatına mani olmaması anlamında kullanılmıştır. (Rağıb, Müfredat, ‘SRH’ mad.)

⁷⁴ Son birkaç yıl içerisinde elde edilen fey ve ganimetler sebebiyle Müslümanlar, ekonomik yönden bir hayli kalkınmıştı. Fakat Hz.Peygamber’in geliri mahdud idi; hanımlarının, gönüllerini hoşnut edecek kadar dünya nimetinden ve zîynetinden yararlandırma imkânı bulunmuyordu. Oysaki dünya hayatının zîneti, insan için, özellikle de müminler için (Bkz.A’raf, 7/32, 33) var edilmiş ve gönüllere cazip kılınmıştır. (Âl-i İmran, 3/14) Peygamber’in hanımlarının da, hemcinsleri gibi, normal olarak dünya hayatının zîynetine ve süslenmeye karşı ihtiyaçları, belki de zaafının olması yadsınamazdı. Bu yüzden onlar, dünya hayatının nimetlerinden ve zîynetlerinden, yeterince yararlandırılmadıklarından şikâyet ederek paylarının artırılmasını istediler ve bu isteklerinde biraz da ileri giderek Hz.Peygamber’i fazlasıyla üzdüler. Bu olaydan sonra, bir pasaj halinde söz konusu âyetler indirildi. (Müslim, Talak, 29/1478; Taberî, Tefsir, XXI/99 vd.; Vâhidî, Esbabu’n-Nüzul, s. 203; İbn Kesir, Tefsir, VI/401 vd.) Zemaşerî demiştir ki: “Allah, özel statüleri gereği, Peygamber hanımlarını, hem terbiyeye davet ederek te’dîb, hem de onlara özgü bir takım şart ve hükümler indirerek onları tehdid etti.” (Bkz, Keşşaf, III/258)

⁷⁵ Buradaki ‘fahişe’, söz, iş ve davranışlarda aşırılık; peygamberi üzecek davranışlar anlamındadır, zina değil!...

pisliği sizden uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor!”⁷⁶

Âyetlerin satır araları dikkatle okunduğunda, bunların bir bütün hâlinde Hz.Peygamber’in eşlerinin, ona karşı nâhoş bir davranışta bulunmaları üzerine indirildiklerini sezinlemek, hiç de zor değildir. Bu hâdise, her iki taraf açısından da önemli bir hukuk meselesi olmalıdır ki, Allah, peygamberine emrediyor: Ey Peygamber, hanımlarına söyle, eğer onlar isteklerinden vazgeçmeyeceklerse, seninle dünya ziynetleri arasında bir tercih yapsınlar; şâyet onlar, dünya hayatını ve ziynetlerini tercih edecek olurlarsa, onları, hiç zarara uğratmadan ve yakın gelecekte hiç bir sıkıntıya düşmelerine imkân vermeyecek tarzda güzelce boşla! Böylece onlar, istediklerine kavuşma imkânını bulmuş olur, sen de onların şikâyetlerinden ve sana reva gördükleri eziyetlerinden kurtulursun. Yok eğer Allah’ı ve Elçisini tercih eder ve kifâyetsiz de olsa, dünya nimetlerinden paylarına düşene kanaat gösterirlerse, onların peygamberi üzecek davranışlardan artık uzak durmaları gerekmektedir.

Dördüncü Âyet ve Ehl-i beyt (?)

قُلْ لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ ... De ki: ‘Ben, sizden hiçbir ücret istemiyorum,

sâdece akrabalıktan ötürü haklarıma saygı göstermenizi istiyorum!”⁷⁷

Bir kısım Sünnî ve Şîî müfessirler, bu âyetin de, Ehl-i beyt’i, yani Hz.Ali, Hz.Fatıma, Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin ile onların soyundan gelenleri sevme mecburiyetinden söz ettiği kanaatindedirler. Güyâ Hz.Peygamber, yakınlarını toplamış ve onlara şöyle demiştir: “Ben, peygamber olduğum için sizden hiçbir ücret istemiyorum, sâdece benim Ehl-i beytimi, yani damadım Ali’yi, kızım Fatıma’yı, torunlarım Hasan ile Hüseyin’i ve onların soyundan gelenleri sevin, yeter!”

Bu anlayış, iki açıdan mümkün gözükmemektedir: Birincisi, Şûrâ sûresi, Mekke’de, Hz.Peygamber’in elçi olarak gönderilmesinin on üçüncü yılında bir bütün halinde indirilmiştir. Hz.Ali ile Hz.Fatıma’nın evlenmeleri ise, ancak hicretten iki yıl sonradır. Yani iddia edildiği anlamda Ehl-i beyt kavramının oluşmasına, yaklaşık olarak (3+2=5) beş yıl var demektir. İkincisi ise şudur: Bu sûrenin indirildiği dönem, Müşriklerin, Müslümanlara baskılarının had safhaya vardığı; Rasûlullah’ın bile, artık Mekke’de yaşama ümidinin tamamen sona erdiği bir dönemdir! Sahabe-nin bir kısmı, kabileler hâlinde Habeşistan’a hicret etmiş, Allah’ın Elçisi’yle birlikte Mekke’de kalanları ise, Medine’ye hicret etmek üzere, Medineli Müslümanlarla son gizli görüşmelerini yapmaktadırlar... Rasûlullah’ın, böyle bir ortamda kendini ve Müslümanları savunmayı bırakıp da Kureys’ten, henüz var olmayan damadını ve torunlarını sevmelerini istemesi, akla ve hayale gelebilecek bir talep olamaz!...

Kanaatimizce, sûre baştan itibaren okunduğunda görülecektir ki, Allah Tealâ, Hz.Peygamber’in, Mekke’de dinî ve siyasî otoriteyi elinde bulunduran akrabalarına şöyle demesini buyurmuştur: “De ki, ben, peygamber seçildim ve diğer kabileler karşısında Kureys’in şanını yücelttim diye, sizden ne bir mal ne de bir ücret istiyorum. Ben sizden, akrabalıktan ötürü, sâdece akrabalar arasında câri olan hamiyeti; himâyeyi ve desteği bekliyorum. Mâdem ki siz beni desteklemiyorsunuz, hiç olmazsa, Araplar arasında câri olan meveddeti, yani kan bağından ötürü

⁷⁶ Ahzab, 33/32-34.

⁷⁷ Şûrâ, 42/23.

akrabalık hatırına hukukuma saygı göstermenizi istiyorum; düşmanlarla bir olup da beni yurdumda sıkıntıya sokmayın...”

Bu dördüncü âyet, belirtilen gerekçelerle konu dışı kabul edilip bir tarafa bırakılırsa; konu ile ilgili geriye üç âyet kalır. Bu, içerisinde Ehl-i beyt tâbiri geçen üç âyetten Hûd ve Kasas sûrelerindeki Ehl-i beyt'ten maksadın kimler olduğu da anlaşılmalıdır. O nedenle artık, o iki âyet üzerinde durmaya da gerek görmüyoruz. Asıl konumuz Ahzab sûresinin 33. âyetidir. Şimdi biz, makalemizin odak noktasını teşkil eden bu âyetin, hem de içerisinde yer aldığı pasajın tamamıyla birlikte nüzûl sebebinin, anlam dokusunu, anlam alanını, hedefini ve ortaya çıkan sonuçları detaylı olarak inceleyip âyetin kapsamını ve buradaki “Ey Ehl-i beyt!...” hitabının kavramsal içeriğini tefsirler kanalıyla tespit etme faaliyetine geçebiliriz.

III- AHZAB, 33/33. ÂYETİ, NÜZÛL SEBEBİ, EHL-İ BEYT TABİRİNİN SİYAK VE SİBAK BÜTÜNLÜKLERİ İÇERİSİNDE ANLAMI VE TARTIŞMALAR

1. ÂYETİN NÜZÛL SEBEBİ

Ahzab sûresi Medenî sûrelerdendir. Mushaf-ı Osmânî'de kronolojik sıralamaya göre 99., elimizdeki Kur'an'a göre 33. sûredir. Bu sûre, hicretin beşinci yılında Ahzab savaşından sonra pasajlar hâlinde indirilmeye başlanmış ve büyük bir ihtimalle hicretin altıncı yılında nüzûlü tamamlanmıştır. İlk pasaj içerisinde yer alan 28-34. âyetlerin nüzûl sebebi hakkında, birbirinden farklı iki görüş ve hepsi de ana fikir olarak bu iki görüş üzerinde toplanan pek çok rivâyet bulunmaktadır.

Bunlardan bir görüşe göre, bir gün, önce Hz.Ebu Bekir, ardından da Hz.Ömer Rasûlullah'ı (sav) ziyaret amacıyla evine geldiler. Baktılar ki, Peygamber'in evinin önünde birkaç kişi oturmaktadır. Telaşlanarak hemen içeri girmek istediler, fakat onların da girmelerine izin verilmedi; çünkü Rasûlullah Enes'e (ra); “Kimseyi içeri alma!” buyurmuştu. Enes, iki kayınpederinin eve girmekte ısrar ettiklerini Rasûlullah'a (sav) söyleyince, o da; ‘Buyursunlar’ dedi. Hz.Ebu Bekir ile Hz.Ömer içeri girdiklerinde, Rasûlullah'ı ve çevresinde oturmakta olan hanımlarını üzgün bir vaziyette gördü ve büyük bir endişe ile; “Kötü bir hal mi var, ya Rasûlallah!?” dediler. Rasûlullah (sav): “İşte kızlarınız! Benden, kendileri için dünya nimetini ve zîynetlerini artırmamı istiyorlar; o da bende yoktur.” dedi. Bunun üzerine Hz.Ebu Bekir ve Hz.Ömer Allah'ın Elçisini üzdükleri için, kalkıp kızlarını dövmeye yeltendiler, fakat Rasûlullah, buna izin vermedi. İşte bu pasaj, bu olay üzerine indirilmiştir.⁷⁸

Buharî'nin bu konuda Hz.Âişe'den naklettiği şu rivâyet de bu görüşü desteklemektedir:

Hz.Âişe demiştir ki: Allah'ın Elçisine, eşlerinin, kendisi ile dünya nimetleri arasında bir tercih yapmaları emredildiği zaman, Rasûlullah (sav) önce bana geldi ve ‘Âişe, sana bir emri tebliğ edeceğim, fakat cevap vermekte acele etme; hatta ebeveyninle istişâre et, cevabını bana sonra bildir’ dedi. Sonra da, “Ey Peygamber, hanımlarına de ki: ‘Eğer siz, dünya hayatını ve onun zîynetini istiyorsanız gelin, size müt'alarınızı verip güzellikle boşayayım; yok eğer...’ âyetlerini bana okudu. Dedim ki, ‘ben bunlardan hangisini ebeveynimle istişâre edecekmişim? Ben elbette Allah'ı ve Rasûlünü tercih ediyorum.’ Benim bu cevabım üzerine Rasûlullah (sav), sırasıyla

⁷⁸ Buharî, Tefsir, 33/4, 5, VI/22, 23; Taberî, *Camîu'l-Beyân*, XXI/99 vd.; İbn Kesir, *Tefsir*, VI/401 vd.

diğer hanımlarına gitti... Hepsî de Allah'ı, Elçisini ve ahiret yurdunu tercih ettiler.⁷⁹

İkinci görüş ise, "Kisâ Hadisi" olarak bilinen şu rivâyete dayanmaktadır: Rasûlullah (sav), eşlerinden Ümmü Seleme'nin evinde idi. Kızı Fatıma, içinde et ve undan yapılmış yemek olan bir çömlekle geldi. Hz.Peygamber Fatıma'ya, kocası Ali ve oğulları Hasan ve Hüseyin'i de çağırmasını, yemeği birlikte yiyeceklerini söyledi. Fatıma gitti, onları da çağırdı. Onlar gelince, hepsi birlikte yemeğe oturdular. Yemek esnasında: *«... انما يريدُ اللهُ ليذهبَ عنكمُ الرِّجْسَ أهلَ البَيْتِ ويُطَهِّرَكمُ تطهيرا...»* "... Ehl-i beyt! Allah, ancak pisliği sizden uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor" âyeti indirildi. Peygamber Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i, geniş elbisesinin/kisâ altına toplayarak: "işte, benim Ehl-i beytim bunlardır." dedi, sonra da ellerini kaldırıp; 'Allah'ım, benim Ehl-i beytim ve özel yakınlarım/hâssetî bunlardır. Sen, bunlardan kötülüğü uzak tut ve bunları tertemiz yap!" diye duâ etti. O zaman Ümmü Seleme, perdenin arkasından başını çıkararak; 'Ya Rasûlallah, benim durumum n'olacak?' dedi. Rasûlullah ona: "Sen sahip bulunduğun yerdesin.' cevabını verdi."⁸⁰

Bu konuda "Abâ Hadisi" adıyla meşhur diğer bir rivâyet de, özet halinde şöyledir: Hz.Aişe'den nakledildiğine göre Rasûlullah (sav), bir sabah üzerinde siyah yünden nakışlı bir aba olduğu halde evinden çıktı. O sırada yanına Hasan geldi, onu üzerindeki abanın altına aldı. Sonra Hüseyin geldi, onu da abasının altına aldı. Sonra Fatıma ve Ali geldiler, onları da abasının altına aldı ve "Ey Ehl-i beyt, Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor." dedi.⁸¹

Âyetin nüzûl sebebi olarak nakledilen bu rivâyetlerden anlaşılıyor ki, bir kesime göre söz konusu âyetler pasaj hâlinde, diğer kesime göre ise, 33. âyetin sâdece ikinci yarısı, birbiriyle telifi imkânsız iki farklı kesim hakkında, iki farklı manada ve iki farklı mekânda indirilmiştir! Biz, şimdilik bu iki farklı nüzûl sebebini bir tarafa bırakıp, âyeti kendi bağlamı içerisinde ve farklı yönlerden analizler yapmak sûretiyle anlamaya çalışacağız. Öyle görünüyor ki, bütün hâlinde âyetlerin lafzındaki mana doğru anlaşıldığında, nüzûl sebebi olarak nakledilen rivâyetler hakkında da, en azından çoğunluğun kabul edebileceği bir kanaat hasıl olacaktır.

2. Âyetin Siyak ve Sibak Çerçevesinde Anlam Dokusu /Yorumu

Zevcât-ı tâhirât'ın, Allah'ı, Rasûlünü ve Âhiret Yurdunu tercih etmeleri demek, aynı zamanda dünya hayatının nimet ve zîynetlerinden fedakârlık edip, paylarına düşenden fazlasını Peygamber'den istemeyecekleri ve bu yüzden Allah'ın Elçisini üzmeyecekleri hususunda bir taahhütte bulunmak demektir. Yapılan bu tercih ve taahhüt üzerine Allah Teala, Elçisinin hanımlarını, tercih ve statüleri gereği uyarma ihtiyacı duydu ve şöyle buyurdu: Ey Nebî'nin hanımları! Siz, Peygamber Hanımı olma şerefine sahip olmakla evlilik hayatınızda ayrıcalıklı bir konuma erdiniz. Ancak bilmelisiniz ki, Allah'ın ve Rasûlünün emir ve yasaklarına itaat ya da itaatsizlik hususunda, sizin hiç bir ayrıcalığınız bulunmamaktadır.⁸² Peygamber hanımı olmakla elde ettiğiniz şeref, sizin için büyük bir nîmet; sırf Rasûlullah'ın eşi olmakla dünya nimetlerinden yeterince istifade edememe durumunuz ise, sizin için büyük bir fedakârlık, kendi tercihinizle katlanmak zorunda kaldığınız ağır bir külfettir. Şimdi siz, nefsi arzularınıza karşı gelerek verdiğiniz bu sözde durmakla, hem sahip olduğunuz nimetin kadrini bilmek, hem

⁷⁹ Buharî, Tefsir, 33/4, 5, VI/22, 23.

⁸⁰ Bkz. Müslim, Talak, 29/1478; Taberî, *Camî'u'l-Beyan*, XXI/99 vd.; Vâhidî, *Esbabu'n-Nüzul*, s. 203; İbn Kesir, *Tefsir*, VI/401 vd.; Şevkanî, *Fethu'l-Kadir*, IV/279.

⁸¹ Bkz. Müslim, Fedailu's-Sahabe, 37, 2408.

⁸² "Kim Allah'a ve Rasûlüne karşı gelirse, içinde ebedî kalmak üzere ona cehennem ateşi vardır!" (Ahzab, 33/36); "Kim de Allah'a ve Rasûlüne itaat eder; Allah'a saygı duyar ve ondan sakınırsa, işte, kurtuluşu erenler de onlardır!" (Nur, 24/52)

de yüklendiğiniz fedakârlığın külfetine katlanmak durumundasınız!

Ey Peygamber hanımları! Eğer siz, Allah'ın Elçisine karşı, açıkça aşırı bir davranışta bulunursanız, cezanız iki kat arttırılır! Yok eğer, Allah'a ve Resulüne karşı gelmekten sakınırsınız ve sâlih işler yaparsanız, sizin mükâfatınız da iki kere verilecektir. Ayrıca sizden muhsin vasfını hak edene, büyük de bir ecir vardır! Çünkü siz, sahip olduğunuz şerefi layık-ı vechile taşırsanız, başka kadınlardan her hangi biri gibi mükâfatlandırılmayacaksınız. O halde bundan böyle yabancı erkeklerle konuşurken, mutlaka edebe uyun; sesinizi, özellikle inceltip konuşmanızı kibarlaştırın; zira kalbinde fasıklığa meyli olan kimseler, konuşmanıza aldanarak size tamah edebilir... Normal konuşun ve hiç kimse sizin konuşmanızdan, kendisi adına bir mesaj çıkarmasın! Eskiden, cahiliye devrinde olduğu gibi, süslenip dikkat çekici giysiler ve edâ ile sokağa çıkıp dolaşmayın! Evlerinizde oturun, namaz kılın, zekât işleriyle uğraşın, Kur'an okuyun, bir kısım âyetlerin maksadını, özünü kavramak için aranızda müzâkere edin, onlardaki hikmetleri öğrenmeye çalışın. Ey Peygamber Hanımları! Sakın ha! Size özgü bu emirler, yasaklar ve hükümlerle sizi, dünya hayatında baskı altında yaşatmak, hak ve özgürlüklerinizi boş yere kısıtlamak, dünya nimet ve zîynetlerinden keyfi olarak mahrum bırakmak istediğimizi sanmayın! Bizim, bütün bunlardaki amacımız, maddî mânevî, her türlü lekeden ve pislikten sizi uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmaktır.

3. Âyetin Siyak ve Sibakı İçerisindeki Anlam Alanı

Açıkça görüldüğü üzere, bu âyetlerdeki, "Ey Peygamber! Hanımlarına söyle!...", "Ey peygamber hanımları! Sizden kim..."; "Ey peygamber hanımları! Eğer siz sakınırsanız, siz diğer kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz..." ve "Evinizde okunan âyetleri düşünün!..." şeklindeki açık ve net hitaplarla getirilen teklifler, yapılan tehditler, öne sürülen şartlar ve bunlara dayalı hükümler; özellikle bu hükümlerle varılmak istenen amaç, hep Peygamber'in hanımlarına özgüdür.

Biliniyor ki, İslâm'da, kadın ya da erkek her mümin, yapmış olduğu bir iyilikten ötürü, en az yedi katından yedi yüz katına kadar, belki daha fazlasıyla ödüllendirilecektir.⁸³ Bir kötülük yapan kimse ise, sâdece misliyle cezalandırılacak; asla haksızlığa uğrayıp da kat be kat cezalandırılmayacaktır. Bunlar, Allah'ın kullarına verdiği sözüdür.⁸⁴ Fakat Rasûlullah'ın hanımları, ceza ve mükâfat hususunda bu kapsama dahil değillerdir; işgal ettikleri statüleri, ona dayalı ayrıcalıkları, özel tercih ve taahhütleri sebebiyle, onların yapacakları her iyilik, diğer kadınlar gibi en az yedi katından yedi yüz katına kadar mükâfatlandırılacağı gibi, bu mükâfat onlara iki defa verilecektir. Açıkça işledikleri bir aşırılık yüzünden, sâdece onlar iki kat ceza göreceklere. Oysa diğer insanların hepsi, sâdece yaptıkları kötülüğün cezasını misliyle çekecektir. Bu da Allah'ın, yalnız Peygamber hanımlarına âit özel vaadidir!

Denilebilir ki, bir mümin kadın, her türlü pislikten uzak kalmak ve tertemiz bir hayat yaşamak amacıyla, bu pasajdaki emir ve yasaklara harfiyen riâyet edip takvaya ermek için çalışsa, neden Peygamber'in hanımlarının yükselebileceği dereceye yükselmesin? Hatta takvada neden onlardan da üstün mertebeye eremesin? Ancak bu tür bir soru, makul değildir; çünkü diğer kadınlar, Peygamber hanımlarının yüklendikleri külfeti yüklenmediklerinden, alacakları ödül de iki kat değildir; mutlaka onların aldığı kadarıdır. Nitekim Peygamber hanımları-

⁸³ Bakara, 2/261,262.

⁸⁴ "Bir kötülük yapan kimse, onun mislinden başkasıyla cezalandırılmaz; onlara haksızlık da edilmez." (En'am, 6/160); "Kötülük yapanlara gelince, kötülüğün cezası ancak misli ile olur..." (Yunus, 10/27); "Bir kötülük yapan kimse, ancak misli ile cezalandırılır..." (Gâfir, 40/40); İnsanlar cezalandırırken de aynı kural geçerlidir: "Bir kötülüğün cezası, onun gibi bir kötülüktür; fakat kim affeder ve barışa yönelirse onun ecri de Allah'a aittir." (Şûrâ, 42/40)

nın dışındaki hiçbir kadın, işlediği bir aşırılık yüzünden iki kat ceza da görmeyecektir!

Görülüyor ki, pasajda vaat edilen tüm mükâfat ve tehditlerle birlikte amaçlanan hedef, yani ‘pislikten uzak durma ve tertemiz olma’ sonucu, buradaki emir, yasak ve tavsiyelere muhatap olan Peygamber hanımlarının, bunlara riâyet edip etmeme şartına bağlanmıştır. O halde, denilebilir ki, bu âyetler indiği zaman hayatta olmayan Peygamber hanımları bu âyetlerin kapsamına dahil değildir; çünkü onlar, bundan önce ölmekle, bu teklife muhatap olmaktan çıkmışlardır! Yani, kimden “... dünya hayatı ve zîynetleri ile Allah, Elçisi ve ahiret yurdu arasında bir tercih yapmaları” istenmiş ve kim teklife uyararak Rasûlullah’a tercihini beyan etmişse, sâdece onlar âyetlerin anlam alanına dâhildir ve bu âyetteki “Ehl-i beyt!...” hitabının da muhatabıdır. Mesela, Hz.Hatice ve Zeyneb, Rasûlullah’ın ehlinden ve Ehl-i beytinden olmalarına rağmen, ikisi de bu âyetler gelmeden çok önce vefat ettikleri için, ne bu âyetlerdeki teklife muhataplırlar, ne de bu âyetteki Ehl-i beyt kavramının kapsamına dahil edilebilirler. Demek ki, “Ehl-i beyt! Allah, ancak sizden pisliği uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor” hitabının muhatapları ve Ehl-i beyt, Hz.Peygamber’in, sâdece hayattaki hanımlarıdır.

Dikkat edilirse, bu pasajda, Rasûlullah’dan ve eşlerinden başkasına açık ya da gizli, hiç bir hitap, hattâ îmâ ve işâret dahi bulunmamaktadır.

4. Âyetlerde Amaçlanan Hedef

Kuşkusuz Allah’ın her emrinde ve yasağında, kulların menfaati açısından mutlaka büyük hikmetler; gerçekleştirilmesi arzu edilen yüce maksatlar bulunmaktadır. onun hiçbir emri ya da yasağı, ne keyfidir, ne de amaçsız... Bunlara Hukuk ilminde hükmün illeti, Tefsir ilminde ise hükmün gâyesi ya da hikmeti denilmektedir.

Rasulullah’ın hanımları hakkında indirilen bu pasajdaki emir ve yasaklar da, elbette onların hayrınadır. “Ehl-i beyt! Allah, ancak sizden pisliği uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor” cümlesinde açıkça belirtildiği üzere, getirilen hükümlerin gözüken açık gâyesi, kötülükleri onlardan uzak tutmak, üzerlerine leke kondurmak ve onları tertemiz yapmaktır. Metinde açıkça gözükmeyen, ancak bağlamından ve nüzûl sebebinden anlaşılan asıl amaç ise, Hz.Peygamber’in, hanımları tarafından zaman zaman da olsa, üzülmelerini engellemek; bundan daha önemlisi de onları, “en yüce ahlakın sahibi”, “örnek insan” ve “âlemlere, salt rahmet amacıyla gönderilmiş” olan o mübârek zata layık hanımlar yapmaktır. Belki de o kadınlara, ahiret hayatında da Hz.Muhammed’e eş olma ayrıcalığını lütfetmektir! Rasûlullah buyurmuyor mu? “Kişi, sevdiğiyle beraberdir!”

IV- TEFSİRLERDE “EHL-İ BEYT” KAVRAMI İLE İLGİLİ FARKLI GÖRÜŞLER

Yukarıda da işâret edildiği üzere müfessirler, Ahzab sûresinin 33. âyetindeki ‘Ehl-i beyt’ kavramının kapsamını belirlerken, âyeti anlama konusunda sergiledikleri farklı yaklaşım ve yöntemler sebebiyle, birbirine tezat teşkil edecek şekilde çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Denilebilir ki Kur’ân’ın hiçbir âyeti, bu âyet kadar tefsir usulü ve yöntemine son derece aykırı değerlendirmeler sebebiyle, itikadî, hukukî, ahlakî ve siyâsi sömürüye âlet edilmemiştir!⁸⁵ Ehl-i beyt kavramı hakkında yalnız bir kısım tahkik ehli müfessirlerin yaptıkları açıklamalar ile keyfî olarak nitelendirilebilecek bazı yorumları, yukarıda tespit etmiş olduğumuz bu ilkeler ışığında ve üç

⁸⁵ Geniş bilgi için bkz. Sönmez Kutlu, “Ehl-i beyt’ Sembolik Kapitalinin Tarihî Süreç İçinde Semerelendirilmesi”, İslâmîyât, Yıl: 2000, Sayı 3, s. 99-120.

madde hâlinde değerlendireceğiz:

1. Ehl-i Beyt'ten Maksat Peygamber'in Hanımlarıdır

Bu âyet, siyak ve sibak bütünlüğü içerisinde tamamen Peygamber'in hanımlarına hitap etmektedir. Dolayısıyla buradaki Ehl-i beyt'ten maksat, sâdece Peygamber'in hanımlarıdır; görüşünde olan müfessirleri ve anlayışlarını, kronolojik olarak şöyle sıralayabiliriz:

İbn Abbas'a (ö. 68/687) göre, Ehl-i beyt'ten maksat sâdece Rasûlullah'ın hanımlarıdır; çünkü "ehle'l-beyt" demek, "Yâ ehle beyti'n-nübüvveh" yani "ey nübüvvet evinin halkı demektir."⁸⁶

Tabiun'un meşhur müfessirlerinden İkrime'ye (ö. 104/722) göre de bu ayet özellikle Peygamber'in hanımları için indirilmiş, manası da sâdece onlara hastır.⁸⁷ Vahidî'nin naklettiğine göre İkrime, çarşıdan geçerken gâliba bir konuşmayı işitiyor ve müdâhale etmek durumunda kalarak: "onların zannettikleri gibi değil! "Ehl-i beyt! Allah sizden ancak pisliği uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor." âyeti Peygamber'in hanımları hakkında indirilmiştir, diye bildiini yüksek sesle haykırıyordu.⁸⁸

İbn Cerir et-Taberî (ö. 310/922), Ahzab 33. âyeti, "Ey Peygamber hanımları!..." hitabıyla başlayan 32. âyetle birlikte bir paragraf halinde ele almış ve teker teker kavramları açıklamaya girmeden önce şöyle bir özet bilgi vererek hitabın Peygamberin hanımlarına yönelik olduğunu tespit etmiştir: "Zikri yüce olan Allah, Rasûlullah'ın (sav) eşlerine diyor ki: "Ey Peygamber hanımları, eğer siz Allah'tan sakınırsanız size emrettiği ve nehyettiği hususlara itaat ederseniz, siz şu ümmetin hanımları gibi değilsiniz." Sonra da bu görüşü destekleyen Katade'nin Said İbn Cübeyr'den gelen rivâyetini naklediyor. Daha sonra Taberî, diğer kavramları açıklamış ve "Ey Ehl-i beyt, Allah sizden ancak pisliği uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor" âyetine gelince, "Ey Muhammed'in ev halkı, Allah sizden kötülüğü ve aşırılıkları gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor" açıklamasında bulunmuştur.⁸⁹

Taberî, bu âyetteki Ehl-i beyt'ten maksadın sâdece Peygamber'in eşleri olduğunu iki defa açıkladıktan sonra "Ehle'l-beyt!" hitabı ile Peygamber'in hanımları mı yoksa Hz.Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'in mi kastedildiği hususundaki tartışmayı, âdeti üzere konu ile ilgili rivâyetleri ve görüşleri nakleder.⁹⁰

İmam Mâtürîdî (ö. 333/944), Tevilatu Ehli's-Sünne isimli tefsirinde aynı âyetin parçalanarak bir kısmının Peygamberin hanımlarına bir kısmının da başkalarına hitap ettiğini söyleyip: 'Ehl-i beyt' kavramının Hz.Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin ile onların neslinden gelenlere aittir, denilmesine karşı çıkmış ve demiştir ki: "Âyet bütün olarak anlaşılmalıdır; dil kuralları, âyetin siyak ve sibakı, sosyal ve tarihi gerçekler hesaba katılmaksızın manayı sündürmek suretiyle maksadını aşacak şekilde bir âyeti tevil etmek, büyük yanlıştır."⁹¹

Kâdî Abdülcebbar (ö. 415/1025) bu sûreyi yorumlarken, âyeti siyak ve sibak bütünlüğü içerisinde ele almış ve önce 30. âyette Peygamberlerin hanımlarının yapacakları bir aşırılık karşılığında iki kat ceza alacakları ilkesinin makul ve mümkün olabileceğine dikkat çekmiş, sonra da 33. âyet hakkında: "Bu âyet Hz.Peygamberin hanımlarını günahattan kurtarmaya yetmektedir. Allah Teâla burada

⁸⁶ Firuzâbâdî, *Tenviru'l-Mukbas min Tefsiri İbn Abbas*, Beyrut, tsz., s.353.

⁸⁷ Bkz. İbn Kesir, *Tefsir*, III/259.

⁸⁸ Vâhidî, *Esbabu'n-Nüzul*, s.204.

⁸⁹ Taberî, *Cami'u'l-Beyan*, XXI/3.

⁹⁰ Bkz. Taberî, *Cami'u'l-Beyân*, XXI/5-8.

⁹¹ Bkz. Mâtürîdî, *Tevilatu Ehli's-Sünne*, vr. 584 a.

Peygamber'in hanımlarını en büyük iltifatla onurlandırmıştır"⁹² diyerek âyetin kapsamını Peygamber hanımları ile sınırlandırmıştır.

Zemahşerî'ye (ö. 534/1143) göre de bu âyetteki Ehl-i beyt'ten maksat Rasûlullah'ın hanımlarıdır; çünkü Allah takva ile korunsunlar da günaha düşmesinler diye, onlara emirler veriyor, yasaklar getiriyor ve nasihat ediyor... Nitekim bizzat âyet onların Ehl-i beyt olduğuna delalet ediyor.⁹³

Kurtubî'ye (ö. 671/1272) göre, ayetteki hükmün Peygamber'in hanımlarına ait olması sebebiyle hitap da yalnız onlara ait olmalıdır. Bu yüzden Ehl-i beyt kavramının Peygamber'in hanımlarının dışında, bazı kişilere tahsis edilmesi doğru değildir.⁹⁴

Kâdî el-Beydâvî (ö. 685/1286), Ehle'l-beyt hitabı Peygamber'in hanımlarına-dır, dedikten sonra; "Hz.Peygamber de ev halkı içinde zikredildiği için âyette 'tağlib kaidesi'gereğince zamir müzekker olarak كُمْ /kum şeklinde getirildiğini" söylemiştir.⁹⁵

Nesefî'ye (ö. 710/1310) göre bu âyet, hanımlarının, Peygamber'in Ehl-i beyt'i olduğuna dair delildir. ... ليذهب عنكم و يطهرکم 'in müzekker gelmesi ise, (Peygamber'in) ailesinden erkek ve kadın, hepsi murat edildiği içindir.⁹⁶

Hâzin (ö. 741/1341) demiştir ki; "Bunlar, Nebi'nin (sav) hanımlarıdır; çünkü evindekiler onlardır. Bu görüş, Said İbn Cübeyr'in İbn Abbas'dan naklettiği görüştür. İkrime ve Mukatil'in görüşleri de böyledir."⁹⁷

İbn Kesir (ö. 774/1372), "Bu pasajdaki ayetlerin inmesine Peygamber'in hanımları sebep olmuştur, dolayısıyla Ehl-i beyt kavramının içine onlar girmelidir." demiş, sonra da İkrime'nin, "Bu ayetlerdeki hüküm Peygamber hanımlarına hastır" dediğini İbn Cerir et-Taberî'den nakletmiştir.⁹⁸

Şevkânî (ö. 1250/1834) demiştir ki; "İbn Abbas ve İkrime'den başka tabiûndan Atâ İbn Ebî Rabâh (ö.114/732), Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767) ve Saîd bin Cübeyr (ö. 95/714) de Ehl-i beyt'in Peygamber'in hanımları olduğu kanaatindedirler; çünkü, İbn Abbas'ın da söylediği gibi 'beyt'ten maksat Peygamberin evidir. Ehl-i beyt de elbette orada meskun bulunanlar olacaktır. "Ey Peygamber, hanımlarına söyle..." cümlesinden "Evlerinde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti düşünsünler..." cümlesine kadar bütün hitaplar, emirler ve yasaklar sâdece peygamberin hanımlarına âittir. İşte bu nedenle Sünnî müfessirlerden bir kısmı bu görüşü benimsemişlerdir, bize göre de doğru olan budur."⁹⁹

Seyyid Kutub da (ö. 1967), ayetteki hitabın sâdece Peygamber'in hanımlarına âit olduğu görüşünü şöyle açıklamıştır: "Sonuç itibariyle Yüce Allah bu emir ve direktifleri Ehl-i beyt'ten pisliğin giderilmesi ve onların arınması için araç olarak sunuyor. "Tathir" kelimesi "tatahkur" kelimesinden gelir. Pislîği gidermek ise, insanların bizzat başvurdukları, pratik hayatlarında uyguladıkları yöntemlerle gerçekleşir. İslâm'ın yolu budur. Vicdanda bilinç ve takva... hayatta da davranış ve hareket... bunların ikisi bir araya gelince İslâm tamamlanır. İslâm'ın bu hayattaki hedef ve amaçları bunların ikisi ile gerçekleşir."

"Peygamber efendimizin eşlerine yönelik bu direktiflerin sonu başlangıçtaki

⁹² Kâdî Abdülcebbar b. Ahmed, *Tenzihü'l-Kur'an anî'l-Metâ'in*, Mısır 1329, I/335.

⁹³ Zemahşerî, *Keşşaf*, III/260.

⁹⁴ Kurtubî, *el-Cami' li Ahkâmî'l-Kur'an*, XIV/169.

⁹⁵ Bkz. Şeyh Zâde, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyh Zâde ala Tefsiri'l-Kâdî el- Beydâvî*, IV/63.

⁹⁶ Nesefî, *Medârik*, III/302.

⁹⁷ Hazin, *Tefsiru Hazin*, III/439-440.

⁹⁸ İbn Kesir, *Tefsir*, VI/407.

⁹⁹ Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, IV/278.

gibi bağlanıyor. Burada da tıpkı başlangıçtaki gibi buldukları saygın yerleri, başka kadınlardan ayrıcalıklı oluşları, Peygamber efendimizin yanındaki yerleri, yüce Allah'ın kendilerine büyük bir nimette bulunarak evlerini Kur'an ve hikmetin indiği, nur, hidayet ve imanın parladığı bir makam haline getirmesi hatırlatılıyor: "Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın."¹⁰⁰

Çağdaş müfessirlerden İzzet Derveze, 28-34 arası âyetleri bir bütün olarak değerlendirmiş ve özet hâlinde şöyle demiştir: "Âyetlerin ibâresi anlaşılacak niteliktedir. Müfessirler de bu âyetlerin, Peygamber hanımlarının Nebî'den nafakalarını artırılmasını talep etmeleri ve bu isteklerinin Peygamberi rahatsız edip üzmesi üzerine indirildiğini söylemektedirler. Âyetlerin, Peygamberin hanımlarına yönelik indirildikleri, ihtiva ettiği illetleri, hükümleri, emir ve tembihleriyle apaçık gözükmektedir. Âyetlerin delâletleri tamamen açık olmasına rağmen, Ehl-i beyt hakkında rivâyet edilen bazı hadisler, Peygamberin hanımlarını âyetlerin şümulüne dahil ederken, bazıları da Peygamberin hanımlarını oradan tamamen çıkartmaktadır." Derveze, söz konusu hadisleri naklettikten sonra şöyle demiştir: "Biz bu hadislerin, özellikle de Peygamber'in hanımlarını âyetin kapsamından çıkararak, Şîa'nın da sıkı sıkıya sarıldığı hadislerin karşısında şöyle bir durup hayret içerisinde düşünüyoruz! Görüyoruz ki, bu durumda Ehl-i beyt tâbirini Peygamberin hanımlarından başkasına çevirmek mümkün değildir."

Derveze bu açıklamalardan sonra şöyle diyor: "Biz, kan bağı açısından Peygambere yakın olan insanlara veya ona saygı ve hürmette layık olan kimselere Ehl-i beyt'ten değildir demiyoruz. Fakat gerçek şudur ki, âyetin şümulünü genişletmek veya sırf Hz. Ali, Fatıma ve onların iki oğluna hasretmek şu âyetlerin siyakına, şartlarına ve nüzûlüne göre doğru değildir. Ha! Hz. Peygamber'e nispet edilen bu hadisler, eğer sahih iseler, Kur'an'a âit bu cümlenin umumi manası içerisinde Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin gibi bu temiz insanların, Peygamber'in hanımlarına ilâve olarak dahil edilmesi câizdir."¹⁰¹

Azerbaycanlı müfessirlerden Mir Muhammed Alevî: "Âyet-i şerife Rasûlü Huda'nın umum hanımlarını şamildir ve ister ki, hepsi de kötü işlerin pislüğünden pak ve münezze olsunlar" dedikten sonra Ali b. Muhammed b. İbrahim Hazin'in, konu ile ilgili kisâ ve aba hadisleri olarak bilinen rivayetleri nakleder. Sonunda şöyle der: "Doğrudur, bu hadisleri muteber raviler nakledüp tashih ettiler. Lakin aye-i şerifeyi, hadislere mukabil tutanda envar-ı hamse-i tahire hakkında Rasûlü Huda'nın mahsusen inayeti hadislerden zahir olup aye-i şerife umumuna baki kalır; zira ki, âyetlerin makabli ve maba'dinde tedebbür lazımdır."¹⁰²

Alevî, "Âyetin öncesi ve sonrasına (bağlam/konteks) göre Ehl-i beyt'ten maksat Peygamber'in hanımlarıdır; başkaları âyetin şümulüne girmemektedir. Ancak, hadislerde açıktır ki, Peygamber onlara husûsen inayet buyurmuştur" sözleriyle âyetle hadisleri ayrı düşünmek gerektiğine işaret etmiş ve en doğru yolu seçmiştir.

Artık anlaşılıyor ki, sâdece 33. âyetin bir cüzüne itibar etmeyip onu, hem âyet hem de siyak ve sibak bütünlüğü içerisinde ele alan, bu konuda nakledilen rivâyetleri değil; tamamen dili, lafzdaki manayı ve onun da işâret ettiği nüzûl sebebini göz önünde bulunduran bir yöntemle anlamaya çalışan bu on beş müfessir, "Ey ehle'l-beyt!" hitabının doğrudan Rasûlullah'ın hanımlarına yönelik olduğu kanaatinde birleşmişlerdir.

¹⁰⁰ Seyyid Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'an*, (Çev. Salih Uçan, Vahdettin İnce ve Mehmet Yolcu) İstanbul, 1991, VIII/323.

¹⁰¹ Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsiru'l-Hadis*, Lübnan, 1963, VIII/256-263.

¹⁰² Mir Muhammed Kerim el-Bâkuvî, *Keşfu'l-Hakâyık an Nüketi'l-Ayati ve'd-Dekâyık*, Tebriz, 1373, III/82-83.

2. Ehl-i Beyt'ten Maksat Peygamber'in Ev Halkıdır (Hanımları, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'dir)

Âyet, hem Hz.Peygamber'in hanımlarını hem de Peygamber'in ev halkından sayılan Hz.Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i de kapsamaktadır, diyen müfessirlerden bir kısmına göre, Hz.Peygamber'in iki kızı Ümmüğülsüm ve Rukiye ile evlendiği için bu âyet, zinnureyn lakabını hak eden Hz.Osman'ı ve onların çocuklarını da kapsamalıdır.

Kummî (ö. 730?/1329?), Taberî'nin Câmîu'l-Beyân'ının hâmişinde yer alan tefsirinde şöyle demiştir: "Ehl-i beyt'ten maksat, "Mübâhele âyeti"nde geçtiği üzere ehlü'l-aba'dır.¹⁰³ Çünkü asıl olan odur. Fatıma (ra), Hasan, Hüseyin ittifakla Ehl-i beyt'tendir. Sahih olan ise, Ali'nin (ra) de, Nebi (sav)'in evinde onlarla birlikte yaşadığı ve sürekli orada kaldığı için Ehl-i beyt'ten olmasıdır."

"Âyetin, Nebi (sav)'in eşleri hakkında gelmiş olması zann-ı gâlib ile onların da Ehl-i beyt'e dahil olmasını gerektirmektedir. Âyetteki 'anküm' ve 'yutahiraküm' zamirlerinin müzekker/eril gelmesi ise tağlib kaidesi gereğidir; çünkü âiledeki Nebi (sav), Ali ve onun oğulları, tek başına Fatıma'ya veya müminlerin annelerine (dil gereği) gâlib sayılırlar."¹⁰⁴

Fahrüddin er-Razî (ö. 605/1208) kendinden önceki görüşleri belirttiikten sonra şöyle demiştir: "Bu görüşler içerisinde evlâ olan görüş, Ehl-i beyt'ten maksat Rasûlullah'ın evladıdır, hanımlarıdır, Hasan, Hüseyin ve Ali'dir, diyen görüştür; çünkü bunlar Rasûlullah'ın ev halkı ile sürekli olarak görüşmekte ve birlikte yaşamaktadırlar; devamlı olarak orada bulundular ve orada eğitilip yetiştirildiler."¹⁰⁵

Nahcuvânî de (ö. 920/1514), âyetteki Ehl-i beyt'ten maksadın Peygamber'in hanımları ve Ali, Fatıma, onların iki oğlu Hasan ve Hüseyin olduğu kanaatindedir. O da âyetteki 'anküm' ve 'yutahiraküm' zamirlerinin müzekker/eril gelmesini tağlib kaidesi gereği olduğunu söylemiş ve demiştir ki: "Çünkü Nebî, Ali ve onun iki oğlu (sallallahu aleyhi ve aleyhim) onların arasında bulunmaktadır. İşte bu yüzden şerefli efendilerin erkek olmaları, 'tağlib kaidesi' gereği zamirlerin de müzekker gelmesini gerektirmiştir."¹⁰⁶

Meşhur Osmanlı müfessirlerinden Ebu's-Suud (ö. 982/1574), Ehl-i beyt'in kapsamını geniş tutmuş ve Şiâ'nın tek taraflı düşüncelerine karşı çıkararak sadece Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'in Ehl-i beyt'i temsil etmeyeceğini söyledikten sonra, "Âyetlerin siyak ve sibakına bakıldığında Ehl-i beyt'in kapsamının daha geniş olduğu görülür" ifadesiyle Peygamber hanımlarının da kavramın kapsamına dahil olduğunu söylemiştir.¹⁰⁷

Cemaleddin el-Kasimî (ö. 1332/1914), Ahzab 33. âyetin muhtevası hakkında İbn Kesir ve İkrime'nin görüşlerine dayanarak, âyetin özellikle Hz.Peygamber'in hanımları hakkında nazil olduğunu belirtir. Ancak hadislere bakıldığında anlamın daha genel olarak Ali, Fâtımâ, Hasan, Hüseyin'i de kapsamaması gerektiğini söyler ve

¹⁰³ "Artık sana bu bilgi geldikten sonra seninle İsa hakkında tartışmak isteyenlere de ki: 'Gelin, bizler ve sizler de dâhil olmak üzere oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarımızı çağırıp sonra da: 'Allah'ım, yalancılara lânet et' diye yalvaralım, de!...' (Al-i İmran, 3/61) İşte bu âyete "Mübâhele Ayeti" adı verilmiştir. Rivayete göre bu âyet indiğinde, Rasûlullah (sav) Necran'dan gelen Hıristiyanlara bu âyeti tebliğ etmekteydi. Yanına sadece Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i almıştı. (Bkz. Özel, Ehl-i beyt, X/499)

¹⁰⁴ Bkz. Huseyn b. Muhammed b. Huseyn el-Kummî, *Tefsiru Ğaraibi'l-Kur'ân ve Rağâibu'l-Furkan*, (Taberî, *Câmîu'l-Beyân*, XXI/10)'den naklen.

¹⁰⁵ Râzî, *Mefatihü'l-Ğayb*, XXV/209.

¹⁰⁶ Molla Nimetullah b. Muhammed Nahcuvânî, *Fevatihü'l-İlâhiyye ve'l-Mefatihü'l-Ğaybiyye*, İstanbul, 1325, s. II/154.

¹⁰⁷ Ebu's-Suud, *İrşadü'l-Akl-ı Selim ilâ Mezâya'l-Kurani'l-Kerim*, Kahire, Tarihsiz, V/109.

“Kisâ” ve “Sekaleyn” hadislerini buna örnek gösterir. Sekaleyn hadisinde Hüseyin Zeyd'e; “Kimdir bu Ehl-i beyt, ya Zeyd! Hanımları onun Ehl-i beyt'i değil midir?” diye sordu. Zeyd, hanımları Ehl-i beyt'tendirler. Ancak onun Ehl-i beyt'i sadaka alması haram olan kişilerdir, diye cevap verdi. Hüseyin, onlar kimdir deyince, Âl-i Ali, Âl-i Akîl, Âl-i Ca'fer ve Âl-i Abbas'tır” dedi. Bu şekilde Ehl-i beyt'in kapsamı, İslâm öncesi dönemi de içerecek şekilde genişletilmiş oldu.¹⁰⁸

Müellif, İbn Teymiyye'nin Minhâcü's- Sünne isimli eserinden alıntı yaparak “İnnemâ” ile başlayan âyetin onların İmâmet ve İsmet'lerine delâlet etmeyeceğini savunarak Peygamber'in hanımları ile birlikte diğerlerinin de dahil edilmesi gerektiğini belirtir.¹⁰⁹

Elmalılı M. Hamdi Yazır demiştir ki, Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin Peygamber'in torunları olduğu gibi, Hz.Ali dahi Hz.Peygamber'in evinde yetişmiş Hz.Fatıma ile birlikte yaşamış ve özel bir mensubiyet kazanmıştır. Bu yüzden o da Ehl-i beyt'ten sayılır. Fakat bunların Ehl-i beyt'ten olması, Peygamber'in diğer kızlarının ve onlardan olan çocuklarının da Ehl-i beyt'ten olmasına engel teşkil etmez; aksine onların da Ehl-i beyt'ten olmalarını gerektirir.¹¹⁰

Çağdaş müfessirlerden Ebu'l-A'lâ el-Mevdudî ise şöyle demiştir. “Âyetin yer aldığı konunun çerçevesinden, Ehlü'l-Beyt (ev halkı) ile burada, Hz.Peygamber'in eşlerinin kastedildiği anlaşılmaktadır; çünkü hitap, “Ey Peygamber'in hanımları” diye başlamaktadır ve gerek bu âyetten önce, gerekse sonraki bütün konunun muhatabı da yine Peygamber'in hanımlarıdır. Bunun yanı sıra “ehlü'l-beyt” kelimesi Arapça'da, Türkçe'deki (ev halkı) “âile” (İngilizce'de household) anlamında kullanılmaktadır. Ve bir adamın karısını ve çocuklarını kapsayan bir terimdir. Hiç kimse karı'yı ev halkından saymamazlık edemez. Kur'an bu kelimeyi, bundan başka iki yerde daha kullanır ve her iki yerde de “karı” âilenin en önemli üyesi olarak bu kelimenin tarifi kapsamına girer.” Daha sonra Mevdudî, yukarıda metin ve mealleriyle birlikte bahsi geçen 11. Hud/73 ve 28. Kasas/12. âyetleri örnek gösterir. Sonra da sözlerine şöyle devam eder: “Fakat Ehlü'l-beyt ile sâdece Peygamber'in hanımlarının kastedildiği ve başka hiç kimsenin buna dahil olmadığını söylemek de yanlıştır; çünkü ”ev halkı” bir kimsenin âilesine mensup olan herkesi kapsayan bir terimdir. Ayrıca Hz.Peygamber de bu noktayı açıklığa kavuşturmuştur” dedikten sonra, konu ile ilgili hadisleri nakletmiş ve bağlayıcı cümle olarak da şunu söylemiştir: “Müslim, Tirmizî, Ahmed, İbn Cerir, Hakim, Beyhakî gibi muhaddisler (...) ve bir çok sahabî, Hz.Peygamber'in Hz.Ali, Hz.Fatıma ve iki oğlunu Ehlü'l-Beyt'ten saydığını gösteren bir çok hadis rivâyet etmişlerdir. O halde onları Ehlü'l-Beyt'ten saymayanların görüşü yanlıştır. Aynı şekilde yukarıdaki hadislere dayanarak Hz.Peygamber'in hanımlarını Ehlü'l-Beyt kapsamı içine almayanlar da hata içindedirler.”¹¹¹

Çağdaş müfessirlerden Şenkîti (ö. 1974) demiştir ki: “Her ne kadar âyetin kapsamına başkaları girse de bazıları, Peygamber'in hanımlarının bu âyete dahil olmadıklarını söylemişlerdir. Gerçek şu ki, âyetin siyakından bir kısım deliller onların da âyete dâhil olduklarını kesin olarak göstermektedir.”¹¹²

Müfessirlerimizden Süleyman Ateş, Ehl-i beyt ile ilgili nakledilen Ümmü Se-

¹⁰⁸ Muhammed Cemaleddin el-Kâsîmi, *Tefsiru'l-Kâsîmi*, Kahire, 1918, XII/4850.

¹⁰⁹ Kâsîmi, *Tefsiru'l-Kâsîmi*, XII/4850.

¹¹⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, VI/3892.

¹¹¹ Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an*, (Çev. Muhammed Han Kayanî ve Arkadaşları), İstanbul, 1987, IV/370, 371.

¹¹² Muhammed el-Emin İbn Muhammed el-Muhtar el-Çelebî eş-Şenkîti, *Advâ'u'l-Beyân fî İdâhi'l-Kur'an bi'l-Kur'an*, Kahire, 1972, VI/577.

leme ve Aîşe hâdislerini: “Bunlar kişisel görüşlerdir ve bu hadisler gariptir. Bunlara bazı aşırı mezhep taraftarlarının parmağının karıştığına hiç şüphe görmüyoruz; çünkü bunlar âyetin siyakına tamamen terstir. (...) Amir İbn Seleme’den rivâyet edilen birinci hadiste: “Ey ev halkı, Allah sizden kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor” âyetinin, ötekilerden ayrı olarak indiği anlaşılır. Oysa bu, âyet değil, âyetin bir bölümüdür ve konuya bağlıdır. Bunun bağlı bulunduğu âyetten ayrı olarak inmesi makul değildir.” dedikten sonra Ateş, sonuç olarak görüşünü şöyle açıklıyor: “Bu hususta en uygun görüş şudur: 'Allah Elçisinin evladı, eşleri, torunları Hasan ve Hüseyin, damadı Hz.Ali, Rasûlullah'ın Ehl-i beyt'idir. Küçüklüğünden beri Peygamber'in yanında büyüyen ve onun amcasının oğlu, en sevdiği kızı Fatıma'nın kocası olan Hz.Ali de Peygamber'in Ehl-i beyt'indedir. İbn Kesir'in de dediği gibi, hem zevceleri, hem de yakın akrabası Ehl-i beyt'indedir.”¹¹³

Âyetlerin lafzına zarf, manasına da mazruf deyip; zarf-mazruf ilişkisi açısından bakıldığında, o zarftan çıkması mümkün olmayan bir manayı zarfa sonradan koymak suretiyle Âyetteki Ehl-i beyt kavramının anlam alanını genişletmekten yana olan bu müfessirler, görülüyor ki, bu konuda nakledilen rivâyetleri de değerlendirmelerine esas kabul etmişlerdir. Bu anlayışa göre, söz konusu ayetler, Hz.Peygamberin hanımlarına özel olarak inmiş ve onlara sesleniyor. Fakat Hz.Peygamberin çocukları, torunları, evinde, kızı Fatıma ile birlikte yetişip de özel mensubiyet kazanan Hz.Ali ve onun soyundan gelen kimselerin de bu kavramın içerisine girdirilmesinde bir mahzur bulunmamaktadır. Hatta girmelidir de! Fakat bu müfessirler, Hz.Fatıma, Hz.Ali ve onların çocukları Hasan ve Hüseyin'in, aynı âyetlerin içerdiği emirler, yasaklar ve hükümlere muhatap olup-olmadıkları; özellikle de işledikleri bir aşırılık sebebiyle iki kat ceza görüp-görmeyecekleri hakkında hiçbir şey söylememektedirler!

3. Ehl-i beyt'ten Maksat Hz.Ali Fatıma, Hasan ve Hüseyin'dir

Bir kısım müfessirlere göre, ki bunların çoğunluğu Şii'dir, âyet Peygamber'in hanımlarını değil, sâdece onun temiz soyunu sürdüren Hz.Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin ile onların soyundan gelen on iki imamı kapsamaktadır.

Tabiun'dan Ebu Saîd el-Hudrî (ö.), Mücâhid (ö. 103/721) ve Katâde'ye (ö. 117/735) atfedilen görüşe göre bu âyetteki Ehl-i beyt'ten maksat Hz.Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'dir; çünkü, diyorlar, ayetteki ... ليذهب عنكم و يطهركم cümlelerinde erkekler için çoğul muhatap zamiri olan ve siz manasına gelen کم /kum zamirlerinin getirilmesi buna delalet etmektedir. Âyette eğer Peygamber'in hanımları kastedilmiş olsaydı, kadınlar için siz manasına gelen ve çoğul muhatap zamiri olan ليذهب عنكن ve denilmesi gerekirdi.¹¹⁴

Tabatabâi el-Mizan isimli tefsirinde demiştir ki: “Eğer rivâyetlerin Hz.Ali, Hz.Fatıma, Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin ile birlikte Peygamber hanımlarının da Ehl-i beyt'e dahil edilir ve söz konusu âyetin siyakında onlara da hitap vardır denilirse, ben de derim ki, bu rivâyetlerin çoğu ve özellikle Ümmü Seleme yoluyla gelenler ve Ümmü Seleme'nin evinde nâzil olanlar hakkında indiğini ve Peygamber hanımlarının bunun dışında olduğunu gösterir.¹¹⁵ Kaldı ki, “Ehl-i beyt'in Hz.Ali ve onun soyundan gelenler olduğu hususunda varid olan hadislerin çokluğu; söz konusu ayetin Peygamber'in hanımları hakkında indiğine dair hiçbir rivayetin bulunmaması(!); bu ayetin Peygamber'in hanımları hakkında özel olduğunun hiçbir kimse tarafından iddia edilmemiş olması(!) gibi deliller bu kavramın Peygamber'in

¹¹³ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, 1990, VII/163-165.

¹¹⁴ Bkz. Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, IV/279.

¹¹⁵ Seyyid Muhammed Huseyn et-Tabatabâi, *el-Mizân fi Tefsiri'l-Kur'an*, Beyrut, 1973, XVI/310.

hanımlarını kapsamadığını göstermektedir.”¹¹⁶ Ona göre, “Ehl-i beyt! Şüphesiz Allah, kötülüğü sizden uzak tutmak ve sizi, sâdece tertemiz yapmak istiyor” bölümü, Hz.Peygamber'in hanımları hakkında inen pasajdan bir cüz değil, onlara muttasıl da değildir; onlardan ayrı olarak indirilmiştir. Bu kısım, bugünkü bulunduğu yere ya Peygamber'in emriyle sonradan konulmuştur, ya da Kur'an cem'edilirken yanlış yazılmış olabilir.¹¹⁷

Tabressî (ö. 538/1141), “Ehl-i beyt! Şüphesiz Allah, pisliği sizden uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor” âyetinin evvelindeki âyetleri hep Peygamber'in hanımları ile ilgili olarak açıklamış¹¹⁸ ve bu âyete gelince Peygamber'in Ehl-i beyt'inin Hz.Ali, Hz.Fatıma, Hasan ve Hüseyin'den ibaret olduğunu söyleyerek bu görüşünü ispatlamaya çalışmıştır. Hatta, Hz.Ali ve evladının olduğu gibi onların soyundan gelen imamların da masum/her türlü günahattan ve aşırılıklardan korunmuş olduklarını; bu yüzden onların da peygamberlerin ortak vasıflarından olan 'ismet' vasfı ile muttasıf olduklarını iddia eder.¹¹⁹

Yine Şîi bir müfessir olan Ali b. Musa demiştir ki, “Ehl-i beyt! Şüphesiz Allah sizden, ancak kötülüğü uzak tutmak ve sizi, tertemiz yapmak ister” âyetinde emir ve yasakların Peygamber'in hanımlarına da yansıtacağı muhakkaktır. Maksat, Allah nezdinde Ehl-i beyt'in, yani kisâ ashâbı olan Hz.Peygamber (sav), Hz.Ali, Hz.Fatıma, Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin'in ihtiramının korunmasıdır. O, bunlara en küçük bir lekenin gelmesini istemiyor. Bu ilahi iradenin anlatılması için Allah Teala Ehl-i beyt'ten olmayan, ama onlarla bir çeşit irtibatları bulunan Peygamber hanımlarına kötülüklerden sakınmalarını emrederek başkalarının davranışları sebebiyle de olsa Ehl-i beyt'e leke gelmesini istemiyor.”¹²⁰

Bunlara ilave, farklı bir görüş olarak, “Ehl-i beyt'ten maksat bütün Müslüman cemaatidir” yorumunu da burada zikretmek isteriz..

Bir Alman müsteşriki olan Rudi Paret, Ahzab sûresi 33. âyette ehle'l-beyt ifâdesindeki el-beyt kelimesinin, Hûd, 11/73 ve Kasas, 28/12'dekilerin aksine harf-i tarifli gelmesinden hareketle şöyle bir fikir geliştirmiş ve kavramın içeriğini daha farklı kişilerle doldurmuştur:

“Oysaki ehlu'l-beyt'in her iki Kur'an pasajının 28. Kasas/12'ye dayanmadan anlam verme imkânı da vardır; zira bu ikisi, beyt kelimesinin harf-i târif almasıyla diğerinden ayrılmaktadırlar. Harf-i târifli beyt (ev) kelimesi Kur'an'da 12 yerde daha geçmektedir ve bunların hepsinde de istisnasız 'Allah'ın evi' anlamındadır. (Mekke'deki kutsal mâbed Kâbe kastediliyor) Aynı anlamı ehlu'l-beyt için de kabul etmek ve buna bağlı olarak ehlu'l-beyt ifâdesini 'Beytullah halkı' (yani İslâm Kâbe kültürünün bağlıları) olarak tercüme etmek akla yatkın görünüyor. Böylesi daha anlamlı olur. Nitekim Muhammed Medine'deki ilk yılları zarfında kibleyi bilinçli olarak Mekke'deki Kâbe'ye çevirmiş;¹²¹ dahası, Kâbe'yi belli ölçüde İslâmiyet'in simgesi mertebesine yükseltmiş ve “İnsanlar için dikilen bu ilk evin” bina edilmiş tarihini İbrahim'e kadar götürmüştü. Bu durumda 'Beytullah halkı' terimi İbra-

¹¹⁶ Tabatabâi, *el-Mizân fi Tefsiri'l-Kur'an*, Beyrut, 1973, XVI/311.

¹¹⁷ Tabatabâi, *el-Mizân fi Tefsiri'l-Kur'an*, XVI/311; Şeyh Ebu Ali el-Fadl b. Hasen et-Tabressî, *Mecmau'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an*, VII/560.

¹¹⁸ Bkz. Tabressî, *Mecmau'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an*, VIII/137, 138.

¹¹⁹ Tabressî, *Mecmau'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an*, VIII/138.

¹²⁰ Bkz. Ebu Hasan Ali b. Musa, *Müsnedü'l-İmam Rıza*, Tahran, tarihsiz, II/3.

¹²¹ Rudi Paret'in “Nitekim Muhammed Medine'deki ilk yıllar zarfında kibleyi bilinçli olarak Mekke'deki Kâbe'ye çevirmiş” ifâdesi, doğru değildir; zira kibleyi Mescid-i Aksa'dan Mescid-i Haram tarafına çeviren Allah'tır. (Bkz. Bakara, 2/144) Muhammed, Allah'ın emri üzere kibleyi değiştirmiştir. Paret'in, alıntıladığımız metindeki bu ve benzeri gerçeğe aykırı ifadeleri, onun İslâm'ı, Allah'ın dini değil Muhammed'in kurduğu din (Muhammedanizm) anlayışından kaynaklanmaktadır.

him'in kurduğu ve Muhammed'in yenilediği İslâm dininin bağluları" anlamına gelir. [Aynı şekilde Kurânî bir terim olan ehlu'l-kitâb (İslâm dışındaki semavî dinlerin bağluları) ifâdesi ile karşılaştırınız]."

Hâlbuki Rudi Paret aynı makalede şu ifâdenin de sahibidir: "Tabi bu gibi pasajlara anlam verirken bizzat Kur'ân'ın kendi metnini ve anlam bütünlüğünü kullanma görevi de o ölçüde zorunlu hale gelmektedir."¹²² Eğer o, bu ifâdesiyle âyetin siyak ve sibak bütünlüğünü de kast ediyorsa, ki sözünden bu mana da anlaşılabilir, Şiî'ler gibi yöntem hatası yapmakta ve âyete, kendi bağlamından (siyak-sibak bütünlüğünden) kopararak, sırf lafzî benzerlikten ötürü bağlamına aykırı bir anlam yüklemektedir...

V- DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Ahzab sûresinin 33. âyetindeki Ehl-i beyt kavramıyla ilgili toplam 32 müfessirden tespit etmiş olduğumuz bu dört farklı anlayışı değerlendirdiğimizde, şöyle bir görünüm ortaya çıkmaktadır: Ahzab sûresi, Hicretin beşinci yılında, Ahzab, diğer adıyla Hendek savaşından sonra indirilmeye başlanmıştır. Ortam, vahyin direktifleri ve Hz.Peygamber'in önderliği ile bireysel, sosyal, siyasî ve hukukî kurumların hızla şekillendiği bir ortamdır. Bireysel ve sosyal her olaya, hatta akıl ve realite yönünden gerçeği yansıtmadığı halde, asırlardan beri doğru kabul edilen her geleneğe müdâhale edilmekte ve medenî bir toplumun inşa süreci, akla, bilime ve hayatın gerçeklerine uygun kural ve yasalarla devam etmektedir.

Söz konusu 33. âyetin de içerisinde yer aldığı bu pasajda, sosyal kurumların en alt ve en önemli birimlerinden olan âilede, ekonomik yetersizlikten kaynaklanan tipik bir karı-koca geçimsizliğine, Rasûlullah ve Eşleri özelinde evrensel bir çözüm getirilmektedir. Tarihî tespite göre, Hz.Muhammed, risâlet görevinin yaklaşık on sekiz veya on dokuzuncu (13+5) yılındadır. Onun, Peygamber olmasına rağmen, Allah ve İlahî yasalar karşısında hiçbir ayrıcalığı bulunmamaktadır. Onun hayatı gizli bir el tarafından yoluna konulmuş sorunsuz, sıkıntısız bir hayat, hanımları da birer melek değildir; bir beşer olarak onun da âilevî sorunları bulunmakta ve o sorunlar da beşerî sosyal hayatın bir parçası olarak indirilmekte olan âyetlerle çözümlenmektedir.

Resûlullah (sav)'ın hanımları, ki bu âyetler indirildiği zaman sayıları dokuz idi,¹²³ onlar da, diğer kadınlar gibi, zaman zaman kocalarından şikâyet etmekteydiler; onlar da, dünya hayatının nimet ve zinetlerinden kendilerini yeterince istifade ettiremediği için veya kendi aralarındaki kıskançlıkları sebebiyle kocalarını üzüyorlardı. Onların bu sefer ki şikâyetleri, belli ki, hep birlikte kocalarına karşı üzücü bir tavra dönüşmüştür. Fakat onlar, kocalarının bir Allah Elçisi olduğunu ve özel görevi sebebiyle, ekonomik imkânlarının kısıtlı olduğu gerçeğini düşünemediler. İstemekte haklı oldukları¹²⁴ taleplerinden, Rasûlullah'ın hatırı için fedakârlık etmeyi akıllarından bile geçiremediler. Sonuçta bu konu, dışarıya aksedecek kadar âile içi bir meseleye dönüştü. Gelir kaynakları belli ve kısıtlı olan Müslüman bir kocanın, hanımının bu veya benzeri bir talebini meşru yoldan karşılama imkânı hiç bulunmuyor, hanımı ise, 'âilenin huzurunu bozmaya değer mi değmez mi?' demeyip

¹²² Paret, *Kur'ân Üzerine Makaleler*, s. 48.

¹²³ Bu âyetler indirildiğinde Rasûlullah'ın (sav) taht-ı nikâhında dokuz hanımı vardı. Bunlar: Hz.Ebu Bekir'in kızı *Aişe*, Hz.Ömer'in kızı *Hafsa*, Ebu Süfyânın kızı *Ümmü Habibe*, Zem'a'nın kızı *Sevde*, Ebu Ümeyye'nin kızı *Ümmü Seleme*, Hayber'li Huyeyy'in kızı *Safiyye*, Hilal kabilesinden Hâris'in kızı *Meymune*, Esed oğullarından Cahş'ın kızı *Zeynep* ve Mustalik oğullarından Haris'in kızı *Cüveyriyye*'dir.

¹²⁴ Bkz. Âl-i İmran, 3/14; A'raf, 7/32, 33; Tahrir, 66/1, 2.

tâviz vermeden talebinde diretiyorsa... İşte, Allah Teâlâ, Hz.Peygamber'in şahsında yaşanan böyle bir hadisenin halinde en son başvurulabilecek bir çâreyi onlara da bir çözüm yolu olarak önermiştir.

Çoğunluğu temsil eden birinci gruptaki müfessirlerin de tespit ettikleri gibi, Hz.Peygamber'in hanımları, kendilerine getirilen bu teklif karşısında Allah'ı, Rasûlünü ve ahiret yurdunu tercih ettiler. Onların, hür irâdeleriyle izhar ettikleri bu tercihleri sonucu, Yüce Allah, Peygamberini bir daha üzmemeleri ve evlilik hayatlarını, onu hoşnut edecek şekilde sürdürmeleri amacıyla, doğrudan doğruya hanımlarına hitap ederek bir takım emirler, yasaklar ve tavsiyelerde bulundu. Eğer Peygamber'in hanımları, kendilerine yönelik bu emirlere uyar, yasaklardan kaçınır ve tavsiyelere kulak asarlarsa, hem Allah'a ve Elçisine karşı gelmeyecekler, hem de kendilerini her türlü pislikten uzak tutmuş ve Allah'ın arzu ettiği şekilde tertemiz yaşamış olacaklardı.

Pek çok müfessirin de dediği gibi, bu pasaj, tamamen Hz.Peygamber'in hayatta olan eşleri ile ilgilidir. Burada onlardan başkasının adının açıkça geçmesi bir yana, zımnen de olsa, burada hanımlardan başka bir kimse ifade edilmiş değildir. Özel hitaplarla tanzim edilen iki kat ceza ve iki kere mükâfatlandırma da, Peygamber'in hanımlarından başkası için söz konusu değildir. Öyleyse, Allah'ın emir ve yasaklarına uydukları takdirde tertemiz olmaları arzu edilen Ehl-i beyt de Peygamber'in hanımlarından başkası olamaz!

Şunu da belirtmeliyiz ki, bu pasajda Peygamber'in hanımları da dahil, hiç kimsenin günah işlemekten uzak ve tertemiz yaratıldığından söz edilmemiştir. Aksine, Zemaşeri'nin de belirttiği gibi, Peygamber'in zevceleri, aşırı talepleri yüzünden Peygamber'i üzdükleri için boşanmaları gündeme getirilecek kadar büyük hata içerisindeydiler. Allah da onları uyarılmış ve terbiyeye dâvet etmiştir; onların hatadan ve günahattan tertemiz olduklarını söylememiştir.

İkinci grupta yer alan müfessirler, Ümmü Seleme ve Âişe'den gelen rivâyetleri sahih kabul etmiş, tetkik ve tenkide gerek duymaksızın, âyetin anlam alanını genişletmişlerdir; bir kısmı ise, 33. âyetin ... ليذهب عنكم و ... يطهرکم cümlelerindeki "küm" zamirlerinin, Hz.Ali sebebiyle müzekker/eril geldiğini düşünerek, Hz.Ali'yi; dolayısıyla Hz.Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i de âyetin kapsamına dahil etmişlerdir.

Kanaatimizce, bu âyetteki zamirlerin, muhataplara uygun olarak müennes/dişil değil de müzekker/eril getirilmiş olmaları, Hz.Ali'den dolayı olamaz; çünkü, her ne kadar şazları olsa da, kaide gereği, bir metinde böyle bir zamir ile bir şahsa işaret edilebilmesi için, önceden o şahsın isminin açıkça zikredilmiş olması şarttır. Malum olduğu üzere Hz.Ali'nin adı, değil zamirlerden önce veya aynı pasaj içerisinde, surenin tamamında bile hiç geçmemiştir. O halde böylesine temelsiz bir gerekçeye dayalı bir delil, delil olamaz ve bu zamirden hareketle âyetin kapsamına Hz.Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin ve başkaları dahil edilemez.

Âyetteki zamirlerin ... ليذهب عنكم و ... يطهرکم şeklinde müzekker gelmelerinin sebebini, pek çok müfessir gibi Şevkanî de şöyle açıklamıştır: "Küm" zamirlerinin müzekker/eril gelmesi (aslen müzekker olan) "ehl" kelimesi itibariyledir. Tıpkı Allah'ın: "e ta'cebine min emrillahi rahmetullahi ve berakatühü aleyküm ehle'l-beyt"¹²⁵ âyetinde, hitap Hz.İbrahim'in hanımına olduğu halde, eril olarak: "...aleyküm ehle'l-beyt" denildiği gibi... Kişi, hanımını ya da hanımlarını kastederek arkadaşına sorar: "Keyfe ehlik" yani 'hanımın nasıl?' O da şu cevabı verir: "Hüm bi hayr..." yani 'onlar iyidirler.'¹²⁶ Görülüyor ki, Şevkânî'nin verdiği bu misallerde, her

¹²⁵ Hûd, 11/73.

¹²⁶ Bkz. Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, IV/278, 279.

iki zamir ile de kastedilen kimseler kadın olduğu halde, baştaki “ehl” kelimesi sebebiyle, zamirler müzekker getirilmiştir.

ليذهب عنكم .. ويطهركم'deki zamirlerin müzekker gelmesinin ikinci sebebi ise, Hz.Peygamber'in de âyetin anlam alanına dahil olmasındandır. İbn Abbas'ın da dediği gibi bahse konu olan “ehle'l-beyt!” “Ehl-i beyt-i Rasulillah!”tır. Pasajdaki hitaplar ve hukukî, ahlakî, cezaî sonuçlar Peygamber'in hanımlarına ait olunca, âyetin sonuç bildiren cüzünden, “Ehl-i beyt! Allah, ancak pisliği sizden uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor” illetinin hedefi de onlar olmalıdır. Buna göre âyetteki zamirler hem “ehl” kelimesinden, hem de Hz.Peygamber'den dolayı ‘tağlib kaidesi’ gereğince müzekker olarak (كُم /küm) getirilmiştir.¹²⁷

Büyük çoğunluğunu Şii'lerin oluşturduğu bir kısım müfessirler ise, âyeti kendi bağlamından koparmakla kalmayıp, âyetin, yalnız bir kısmını almışlar, sonra da Ümmü Seleme ve Aişe'den gelen rivâyetleri ona nüzûl sebebi olarak ekleyip, o şekilde arzu ettikleri manaya ulaşmışlardır. Ayrıca bunlar, “Ehl-i beyt! Allah, ancak pisliği sizden uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor” cümlesinin, bir sonuç cümlesi olduğunu ve bu sonucun gerçekleşebilmesi için, mutlaka bazı önerilere dayandırılması gerektiğini düşünememişlerdir. Bu tefsirlerde, dilbilimine ve metne itibar ise, aslâ söz konusu değildir! O nedenle Tabatabâî, Peygamber hanımlarının bu âyetin kapsamına dahil edilmesinin imkânsız olduğunu söyleyebilmiş, Ali b. Musa ise, temiz kalmaları ve Peygamber soyuna leke getirmemeleri amacıyla âyetin kapsamına dahil edilmelerine izin vermiştir(!)...

Belli ki bu müfessirler, dayandıkları bu hadislerin, literatürde çok sayıda bulunmalarını, sıhhatleri için yeterli delil saymış, metin ve sened tenkidine lüzum görmeden ve âyetlerin lafzındaki mana ile çelişki arz ettiğini düşünmeden, âyete nüzûl sebebi olarak kabul etmişlerdir. Ayrıca az önce de geçtiği üzere ... ليذهب عنكم... و ... ليذهب عنكم... cümlelerindeki erkek, muhatap, çoğul için olan كُم /kum zamirlerinin getirilmiş olmasını da dil açısından kanaatlerine yeterli bir delil sayıp ayetteki Ehl-i beyt hitabını, sadece Hz.Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin ile onların soyundan gelenlere tahsis etmişlerdir.

Rudi Paret ve onun gibi düşünenler, İslâm'a Muhammedanizm, Kur'ân'a da Muhammed'in düşünüp ortaya koyduğu beşerî bir kitap nazarıyla baktıkları sürece, görüşlerini, âyeti tefsir olarak kabul etmek mümkün değildir. Biz, onun görüşünü, metne tamamen aykırı da olsa, âyete farklı bir yaklaşım getirdiği için burada naklettik.

Tefsirde hiçbir ilke tanımayan, siyasî, hukukî, sosyal ve bireysel inanç ve menfaati sebebiyle ön kabullerini tavizsiz bir biçimde esas alan ve Kur'ân'a öyle yaklaşanlar için “Tefsirde Sorumluluk” adına söylenecek hiçbir söz yoktur. Onlar, Hz.Peygamber'in de işaret ettiği gibi, doğrudan doğruya “fe emmellezine fi kulûbihim zeyğun...” yani “kalplerinde sapkınlığa meyil olanlar...”¹²⁸ âyetinin muhatabıdır.¹²⁹ Fakat, iyi niyetle de olsa, zarf-mazruf ilişkisi açısından bakıldığında, âyetin zarfı konumunda olan lafzından çıkan mana ile yetinmeyip, o zarfa Peygamber'in dahil edip etmediğini kesin olarak bilmeden veya onun bile, kendiliğinden o zarfa bir şey dahil edip-edemeyeceğini düşünmeden; özellikle de; “Peygamber'in Ehl-i beyt'inden olmaya onlar da layıktır...” gibi duygusal bir yaklaşımla Allah'ın âyetlerinde yer vermediği bir manayı, o zarfın içine koymak, büyük bir cesâret meselesi olmalıdır! Bizce, bu âyetlerin kapsamı hakkında da Ebu

¹²⁷ Bkz. Şeyh Zâde, *Hâşiye ale'l-Kâdi.*, IV/63.

¹²⁸ Bkz. Âl-i İmran, 3/7.

¹²⁹ Krş. *Buharî*, Tefsir, 3/1.

Hanife gibi düşünmek, en doğru yoldur. O demiştir ki: "Kur'an'ı esas almak ve kim tarafından nakledilmiş olursa olsun, Kur'an'ın açık ifadelerine aykırılığı zâhir olan rivayetlere itimat etmemek ve Hz.Peygamber'e de nispet edilse, Kur'an'ın verdiği bilgiyle yetinmek en isabetli yoldur."¹³⁰

"Ey Ehl-i beyt! Allah, ancak sizden pisliği uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor" hitabı, Hz.Peygamber'in, sâdece pasaj indirildiği zaman hayatta olan hanımlarına özgüdür. Onların dışında hiçbir kimseyi ve hiçbir kesimi kapsamamaktadır! Çünkü pasajın bütünündeki hitaplar, emirler, yasaklar, tavsiyeler ve iki kat ceza ile iki defa mükâfat, sırf onlar içindir. O halde bu âyet, kullanılmakta olan "Ehl-i beyt" kavramına ve kurumuna Kur'an'dan delil gösterilemez!

Hız.Peygamber'e nispet edilen hadisler ise, M. İzzet Derveze'nin de dediği gibi, eğer sahih iseler, -ki, onların tetkikini Uzmanları yapmalıdır- Hz.Ali, Hz.Fatıma, Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin gibi faziletli insanların, Kur'an'a âit bu cümlenin umumi manası içerisine, bizce mümkün olmamakla birlikte, Hz.Peygamber tarafından asıl muhataplarına ilâve olarak dahil edildiği düşünülse bile, onların melekler gibi hatasız, günahsız olarak yaratıldıklarından ve hayatları boyunca günah işlemediklerinden, dolayısıyla onların soyundan gelenlerin de masum olduklarından söz edilemez! Böyle bir düşünce, İslâm'da yoktur!

¹³⁰ Bkz. *İmam-ı Azam'ın Beş Eseri* (çev.Mustafa Öz), MÜİF Vakfı Yayınları, Nu: 49, İstanbul, 1992. s. 32, 33.